

MITTUNIVERSITETET
Institutionen för utbildningsvetenskap (UTV)

Same same but different?

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Examensarbete inom
lärarutbildningen, 15 högskolepoäng

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

Abstrakt

Detta examensarbete handlar om hur läroböcker för de samhällsorienterande ämnena historia, religion, geografi och samhällskunskap för grundskolans senare år 7-9 framställer en av Sveriges minoritetskulturer, samerna. Syftet med studien var att undersöka hur samernas kultur beskrivs i de samhällsorienterade läroböckerna i fyra utvalda skolor. Vidare att få en förståelse för hur lärare valde ut läroböcker i de samhällsorienterande ämnena för grundskolans senare år 7-9. Metoder som användes i studien var intervjuer, läroboksgranskning och textanalys. Intervjuerna var halvstrukturerade och genomfördes med fyra lärare, två kvinnor och två män. Läroboksgranskning och textanalys gjordes utifrån de läroböcker som användes av de intervjuade lärarna vid respektive skola. I examensarbetets inledande del behandlas tidigare forskning om samerna i läroböckerna. Studien utgick från styrdokumentet för undervisningen, läroplanen Lpo-94 och kursplanerna för de samhällsorienterande ämnena. Av intervjuerna framgick att dagens läroplaner uppfattas som luddiga och svaga på vissa delar, som exempelvis nationella minoriteter. Läroboksgranskningen visade att de flesta läroböcker som användes i skolorna inte ger lärare/elever möjlighet att nå kursplanens mål för de samhällsorienterande ämnena. De textanalyser som gjordes av textstycken ur läroböckerna visade på att den anda av schablonisering som tidigare forskning visat på, till viss del fortfarande finns kvar. En ny läroplan är på gång, kanske det kommer ske förändringar i och med den?

Nyckelord: Samer, Grundskolan, samhällsorienterade ämnen, kursplan, intervju, läroboksgranskning, textanalys.

Samerna i grundskolans läroböcker
En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboks-
granskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

Innehållsförteckning

Abstrakt	ii
Innehållsförteckning	iii
1 Inledning	5
1.1 Förklaring av olika begrepp	6
1.2 Syfte och frågeställningar	7
2 Bakgrund	8
2.1 Samerna förr och nu i vardagen och i läroböckerna	8
<i>Lite om samerna</i>	8
2.2 Läroboksgranskning genom tiden.....	10
<i>Läroböckers innehåll om samer mellan åren 1990 - 2006</i>	12
2.3 Lärarna och läromedlen - en rapport från skolverket.....	14
2.4 Skoleleverna då?	16
3 Metod	19
3.1 Intervjuer	19
3.2 Forskningsetiska principer	21
3.3 Läroboksgranskning.....	22
<i>SIL- Punkterna</i>	23
<i>Skolans styrdokument</i>	24
3.4 Textanalys	27
<i>Hermeneutik</i>	28
<i>Textuell, ideationell och interpersonell</i>	29
<i>Texttypologi</i>	29
<i>Processer</i>	30
<i>Attityder</i>	31
<i>Situationskontext</i>	31
3.5 Metoddiskussion	32
<i>Intervjuer</i>	32
<i>Läroboksgranskning</i>	32
<i>Textanalys</i>	33
4 Resultat	35
4.1 Intervjuer	35
<i>Ekonomi</i>	35

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

<i>Tid</i>	36
<i>Förtroende</i>	37
4.2 Läroboksgranskning.....	37
<i>Resultatredovisning och analys</i>	37
<i>Läroböcker använda i skola 1</i>	38
<i>Läroböcker använda i skola 2</i>	39
<i>Läroböcker använda i skola 3</i>	40
<i>Läroböcker använda i skola 4</i>	42
4.3 Textanalys	42
<i>Analys 1- Texttypologi</i>	43
<i>Analys 1- Processer</i>	44
<i>Analys 1- Attityder</i>	44
<i>Analys 1- Situationskontext</i>	45
<i>Analys 2- Texttypologi</i>	45
<i>Analys 2- Processer</i>	46
<i>Analys 2- Attityder</i>	47
<i>Analys 2- Situationskontext</i>	47
5 Diskussion	48
Referenser	52
BILAGA 1: Intervjufrågor	56

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

1 Inledning

Detta arbete handlar om vilka läroböcker som används i skolan och hur dess innehåll behandlar vår nationella minoritet samerna, samt hur lärare på fyra olika skolor i Sverige tänker när de väljer läroböcker i de samhällsorienterade ämnena (SO-ämnena). Vi har valt att avgränsa oss till en studie av *läroböcker*, då begreppet *läromedel* är en allmän benämning på alla hjälpmedel som lärare och elever använder i syfte att inhämta kunskap.

Efter perioder av verksamhetsförlagd utbildning, VFU i lärarutbildningen, erfor vi att det i skolans undervisning lyfts fram minimalt om Sveriges ursprungsfolk samerna. När vi blickar tillbaka på vår egen grundskoleutbildning anser vi att endast fragment av de kunskaperna om samer vi inhämtat gavs i skolan. Det mesta vi lärt oss om samerna kommer från personliga erfarenheter inskaffade utanför skolans värld.

Grundskolans lärare har i sitt uppdrag ett ansvar för sina elever och det ansvaret finns beskrivet i styrdokumentet. Det innebär bland annat att undervisa om det svenska samhällets medborgare med korrekta läromedel. Något som kan härledas till skolans värdegrund samt uppdrag och det utdrag som finns där från skollagen 1 kapitlet 2 § (Lpo - 94, 2004). Den skrivna texten i läroböcker är ett viktigt läromedel i den process som styr vad eleverna lär sig och vilken uppfattning de får om omvärlden (Rostvall, Selander, red, 2008). Undervisning i samhällsorienterande ämnen grundas ofta i aktuella händelser. Anses samerna vara inaktuella? Väljer lärare bort att undervisa om något som står i läroplanen? Vilken orsak kan finnas till att de väljer bort att undervisa om, t ex samerna? Hur ser lärobokstexter ut idag, kan bortfallet av undervisning bero på läroböckerna? Många frågor kommer upp kring ämnet. Förhoppningen är att frågorna som ställts i inledningen ska få svar genom denna uppsats. Studien fokuserar främst på samer, hur de tas upp och framstår i läroböckerna. Intresset för läroböcker kan härröras ifrån det faktum att dessa ofta styr undervisningen (Skolverket, 2006). Att valet föll på samerna grundas i att de är Sveriges och EU:s enda ursprungsbefolkning, alltså är de en del av Sveriges historia och nutid (SIL, 1990; Claesson, 2003; Nordiska museet, 2007). Borde det inte då vara lika viktigt att lära sig om samerna som om bondesamhället?

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

Vad detta arbete kan tillföra är att genom ytterligare forskning lyfta den problematik gällande schablonisering av samer som även tidigare forskning (SIL, 1990; Karlsson, T, 2004; Skolverket, 2006) påpekat, fortsätta diskussionen kring sambandet styrdokument och läroböcker samt bidra till granskning av de läroböcker som används i skolan idag. Examensarbetets problemområde handlar om vilket innehåll som förmedlas i grundskolans läroböcker om samer.

1.1 Förklaring av olika begrepp

Många olika begrepp har dykt upp under litteraturstudien. Det är för läsare viktigt att förstå innebörden av dessa, därför förklaras de begrepp som används i föreliggande uppsats i texten som följer nedan.

Begreppet *etnicitet* är ett laddat ord som kan tolkas olika av olika människor, detta kan leda till missuppfattningar. Enligt de definitioner vi tittat på innebär *etnicitet* ett folks uppfattning om sig själv som folk (Darvishpour, Westin, 2008). Med *etnicitet* menas att människor hör till en grupp som har ett gemensamt ursprung och egenskaper. Det som utmärker de olika grupperna är deras kulturer.

En *Nationell minoritet* är en liten folkgrupp i ett land/nation. De får dock inte benämningen ursprungsbefolkning då de inte fyller kriterierna för detta (se förklaring nedan). Det som kännetecknar en nationell minoritet är att de har ett språk som har historiska anor och att de har en stark kulturgemenskap. De nationella minoriteterna i Sverige besitter en minoritetsstatus och har ett bevarande skydd av ILO:s konvention nr 169 så att deras kultur och språk kan bevaras och utvecklas (Regeringens proposition 1998/99:143).

Ursprungsfolk/Ursprungsbefolkning är olika folkgrupper som är ättlingar till de första mänskliga invånarna i ett visst geografiskt område, alltså att de har varit på en plats under en lång tid. De har ett eget språk och en egen kultur (Claesson, 2003). I denna uppsats används *ursprungsfolk* för att det är den benämning som används i de flesta samiska texter samt på samiska hemsidor på internet.

Ett *läromedel* är allt material som används i skolan av både elever och pedagoger i syfte att inhämta kunskap. Det kan t.ex. vara tidningar, läroböcker, affischer eller hemsidor på internet (Skolverket, 2006).

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

En *lärobok* har ett innehåll som redogör för ett ämne eller ett fenomen och förmedlar kunskap till läsaren. Tanken med en lärobok är att den ska vara informerande inte underhållande och den ska vara anpassad efter målgrupper som definieras genom ålder och utbildningsnivå. Läroboken innehåller mycket information och samlar fakta på ett ställe, vilket underlättar både för elever och för pedagoger. Läroboken ska fungera som stöd för eleverna så att de lättare kan följa med i undervisningen (Nelson, 2006).

Samhällsorienterande ämnen, *SO-ämnena*, är ett svenskt samlingsbegrepp för ämnena geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap i grundskolan.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med examensarbetet är att undersöka hur samernas kultur beskrivs i de samhällsorienterande läroböckerna från fyra utvalda skolor i årskurs 7-9. Vidare att få en förståelse för hur lärare väljer och använder läroböcker i de samhällsorienterande ämnena för grundskolans senare år 7-9.

Studien fokuserar på följande frågor:

- Vilka kunskaper om samer förmedlas genom grundskolans läroböcker?
- På vilka sätt överensstämmer texterna i de aktuella läroböckerna med läroplanen/kursplansmålen?
- Hur tänker lärare när de väljer SO- läroböcker för grundskolans senare årskurser?

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

2 Bakgrund

Här följer en genomgång av bakgrundsfakta om samerna och samernas förekomst i läroböcker förr och i nutid, hur läroböckers/ läromedelsgranskning har sett ut historiskt och fram till 2000-talet, resultat ur en undersökning av lärares förhållningssätt till läroböcker/ läromedel gjord av skolverket år 2006 samt hur läroplanen kan tänkas påverka skolelevs utveckling och självkänsla. Genom denna bakgrundsgenomgång får läsaren en tydlig bild över resultat sprungna ur tidigare forskning inom ämnet, allt för en djupare förståelse av föreliggande uppsats.

2.1 Samerna förr och nu i vardagen och i läroböckerna

Syftet med detta avsnitt är att ge en grundläggande förkunskap om samerna som folk och hur de framställts i text vilket kan ses som fördelaktigt inför föreliggande uppsats undersökning.

Lite om samerna

Sápmi, på svenska kallat sameland, är det område som består av de nordligaste delarna av Norge, Sverige, Finland och Ryssland. Området går från norra Dalarna i söder till ishavet i norr, och från Norges kust i väster till Kolahalvön i öst. Där bedrivs förövrigt den renskötsel som idag finns kvar (Rask, 2006).

I SIL (1990) togs det upp att det är viktigt att arbeta bort tron bland svenska skolelever att alla samer är renskötare. Idag bor nästan lika många samer i Stockholm som det finns renskötande samer i Sverige (Rask, 2006). Av Sveriges totala folkmängd som den 31 juli 2009 var 9 302 133 (Statistiska Centralbyrån, 2009) är cirka 20 000 personer samer. Det störst antal samer bor i Norge ca 50 000, i Finland bor ca 6 000 och i Ryssland ca 2 000 samer. I röstlängden från sametingsvalet för år 2009 så var 7 809 personer anmälda. Av dessa så bor 48 % i Norrbottens län, 22 % bor i Västerbottens län, 7 % i Stockholms län och i Jämtlands län nästan 7 %, lite drygt 2 % bor i Västernorrlands län, i Uppsala län, Dalarnas län, Gävleborgs län och i Skåne län bor vardera 1-2 % av samerna som registrerat sig i röstlängden. Alltså finns det samer i hela Sverige. Dessutom bor några hundra svenska samer utomlands. Rösta får de samer som enligt sametingslagen (2 §) är berättigade, citat:

”Med same avses i denna lag den som anser sig vara same och

1. gör sannolikt att han eller hon har eller har haft samiska som språk i hemmet,

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

eller

2. gör sannolikt att någon av hans eller hennes föräldrar, far- eller morföräldrar har eller har haft samiska som språk i hemmet, eller

3. har en förälder som är eller har varit upptagen i röstlängd till Sametinget”.

(Sametingslag, 1992:1 433)

1886 års rennäringslag kan ses som en milstolpe då samernas rätt till marken inte längre var av naturen deras, utan i och med lagen uttunnades den till en nyttjanderätt som inkluderade renskötsel, jakt och fiske. Något som Nils-Johan Päiviö (Claesson, 2003), doktorand vid samiska institutet i Kautokeino, kallar för en särlagsstiftning. I sin text kallar han detta den nyare tidens maktutövning. Dess föregångare var den äldre tidens rättsutövning då samernas mark löd under samma lagstiftning som andra fastigheter i Sverige. Samernas renskötselrätt är grundad på urminnes hävd. Urminnes hävd betyder att, i det här fallet, samerna har bebott och brukat marken så länge att det är deras rätt att fortsätta bruka den. Det är ingen lagstiftning gjord av staten. Det är en juridisk rätt som inte är något unikt, det finns till exempel servitut och betesrätt som grundas på urminnes hävd i andra delar av Sverige.

Den samiska religionen är något som skolelever i grundskolan ska få möjlighet att inhämta kunskap om och religionen kan sägas ha sin kärna i citatet som finns nedan. Den storhet och kraft i naturen som nämns är de gudar som samerna namngett (Rask, 2006). Exempel på dessa är solguden, vindguden, jaktguden. De fanns överallt och var en naturlig del av livet. För att markera ställen där gudarnas närvaro var starkare än normalt vilket kunde vara på ett fjäll eller vid en fors, placerades det ut seitar på svenska kallat gudabilder. Där offrades det till gudarna, oftast var det renar som slaktades. För att sammanfatta kärnan i den samiska religionen som än i dag lever kvar, har vi valt att använda ett citat ur Lars Rasks bok:

”Tron på den överväldigande storheten och kraften i naturen och människans absoluta beroende av den. Människan är en del av den levande naturen och måste leva i harmoni med den” (Ur Lars Rasks *Sameboken*, s. 28).

De sätt på vilka samerna har presenterats i texter historiskt varierar. Så som texten nedan är skriven förmedlades kunskaper om samer på senare delen av 1800-talet. Det var sådana texter som lade grunden för förståelsen av samerna som ett folk i norr.

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

”Den veritable lappmarksbon är af naturen envis, bakslug, hämndlysten och opålitlig. (...) Men ehuru sluten och dolsk han än må vara, är han likväl i hög grad mottaglig för sinnesintryck, något som säkerligen följer med det lappska blodet. Hans temperament är en blandning af det melankoliska och det sangviniska. Å andra sidan tyckes det ju som borde denna temperamentsblandning göra missionsarbetet jämförelsevis lätt, men å andra sidan kan den ock göra detta tungt nog såsom disponerande för ostadighet och flyktighet” (Citat ur *Vid svenskhetens nordligaste utposter*, Lindskog, G H, 2005, s. 48, original citat ur Uppman 1881/82, s. 109)

Mycket har förändrats sedan denna text skrevs. Som tidigare nämndes så lade denna typ av text grunden för de kunskaper om samerna som spreds i Sverige under 1800-talet (Lindskog, 2005). Den är skriven utifrån den tidens kunnande och de normer som fanns då. Samerna är idag en av Sveriges nationella minoriteter. De är också som det nämndes i inledningen Sveriges och EU:s enda erkända ursprungsbefolkning (Nordiska museet, 2007). De nationella minoriteter som är erkända i Sverige idag är judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar. Deras språk och kultur är en del av vårt gemensamma kulturarv. Genom ökad kunskap om de nationella minoriteterna så stärks arbetet för att bevara de mänskliga rättigheterna. (Regeringens proposition 1998/99:143).

I boken *Migration och Etnicitet - perspektiv på ett mångkulturellt Sverige* av Darvishpour, och Westin (2008) påtalas att Sveriges medborgares syn på ett mångkulturellt samhälle inte bara bör handla om relationen till invandrare, utan också majoritetssamhällets förhållande till den nationella minoriteten samerna. Något som enligt Darvishpour och Westin (2008) också tydliggör det ”mångkulturella samhället” är att etniska grupper uppmärksammas i text. Det står i grundskoleförordningens § 24 att eleverna ska ha tillgång till läromedel som täcker väsentliga delar av ett ämnesområde, om läroböcker anses kunna täcka väsentliga delar i ett ämne borde dessa vara ett utmärkt instrument att tydliggöra det ovan nämnda ”mångkulturella samhället”.

2.2 Läroboksgranskning genom tiden

I detta kapitel får läsaren ta del av Anna Johnsson Harries (2009) sammanställning av hur granskningen av läroböcker har sett ut i Sverige under 1900-talet till 2000-talet. Även att ge kunskaper om tidigare forskning kring samerna i läroböcker. På grund av brist på tidigare forskning om just samer i läroböcker förekommer rapporter och fakta om etnicitet och nationella minoriteter över lag. De kunskaper som lyfts är dock sådant som ses som relevant för förståelsen av uppsatsen och dess problemområde.

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

Vid 1930- talets slut började staten inse vilken tung roll läroböcker spelade i fostrandet av folket, läroböckerna blev då av politiskt intresse. Johnsson (2009) skriver att det mycket sällan gjordes statliga granskningar av läroböcker under början av 1930-talet och granskningen var då av läroböcker som redan fanns på marknaden sedan tidigare, ny utkomna böcker granskades inte. Riksdagen beslutade år 1938 att införa statlig granskning av alla läroböcker i Sverige. Samtidigt infördes också regler för hur läroböcker skulle vara utformade, om de inte följde reglerna kom de aldrig ut till försäljning och användes heller inte undervisningen i skolorna. Under åren 1938-1974 granskades alla läroböcker i alla undervisningsämnen. De som granskade böckerna var speciellt utvalda och utbildade, trots den kompetens som de utvalda granskarna hade så var det statens läroboksnämnd som avgjorde vilka läroböcker som godkändes eller ej. Läroböckerna granskades utifrån vissa kriterier, vilka var bokens pris, omfång och disposition, överensstämmelse mellan kursmoment och kursplaner, språket att det var korrekt och anpassat till rätt ålder samt att innehållet var objektivt och pålitligt. År 1948 genomfördes viss omorganisering av nämnden, och dess sammansättning ändrades.

Johnsson (2009) skriver att mellan åren 1974-1983 ansågs det viktigast att granska objektiviteten i de samhällsorienterande ämnena. Syftet med granskningen var att kontrollera om läroböckerna överensstämde med läroplanernas mål och riktlinjer samt att kraven på allsidighet och saklighet uppfylldes. Statens läroboksnämnd var nu en del av skolöverstyrelsen för skolorna i Sverige.

Under början av 1980- talet skedde en ganska omfattande förändring. Och mellan åren 1983-1991 togs den granskning som tidigare varit så grundlig bort. Läroböckerna skulle då endast kommenteras och utifrån det skulle ett utlåtande utfärdas, granskningens syfte förändrades från att vara en avgörande kvalitetskontroll till att bli en form av konsumentinformation. Förändringen innefattade dock inte de samhällsorienterande ämnena, de granskades fortfarande utifrån samma kriterier som innan. Läroboksnämnden flyttades och ingick i Statens Institut för Läromedel (SIL) istället för skolöverstyrelsen (SÖ) . Denna statliga granskningsnämnd förändrades i form under åren, och fanns kvar fram till 1991 då den avskaffades. Avskaffandet skedde samtidigt som avvecklingen av SÖ och SIL. I och med det fanns ingen statlig förhandsgranskning av läroböcker. Idag är det upp till producenter och inköpare av läroböcker att avgöra kvaliteten (Johnsson, 2009).

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

Genom en artikel som publicerats i *Dagens Nyheter* av Anna Lytsy (2000) på Kulturs barn/ung-sida, lyfts en studie om läroböcker i Sverige. I artikeln påtalas att det säljs och köps läroböcker för en miljard kronor varje år, det är tryckta läroböcker till grundskolor och gymnasieskolor. Under de senaste 20 åren har marknaden gått nedåt. Försäljningen av läroböcker är i nuläget ungefär en fjärdedel av de läroboksvolymer, ca 20 000 exemplar, som såldes på 1970-talet då försäljningen låg på ca 80 000 exemplar. Anna Lytsy (2000) skriver att detta beror på att böckernas livslängd har ökat, de håller ca 7-10 år, dessutom har priserna ökat rejält samtidigt som skolornas ekonomi blivit sämre. Lytsy (2000) skriver även om SIL:s undersökning 1990, där de tittade på läroböcker ur objektivitetssynpunkt samt gentemot kurs- och läroplaner. Författaren påtalar att det efter den granskningen inte finns någon ytterligare information om läroböcker från skolverket, vilket resulterar i att det inte finns någon omfattande kartläggning över hur läroböcker utvecklats de senaste åren.

Som ovan nämndes existerar idag ingen oberoende kvalitetsgranskning av läroböcker/ läromedel. Forskning om andra delar kring läroböcker sker dock, som exempel undersöks lärarens val av läroböcker, bilder av afrikaner i skolböcker och demokrati synen i tyska respektive svenska böcker. Denna forskning bedrivs på lärarhögskolan i Stockholm (Lytsy, 2000). Skolverket kan fortfarande gå in och göra en viss sorts granskning kallad punktvis granskning, sista gången det gjordes var år 2006. De läroböcker som då granskades var läroböcker i biologi/naturkunskap, historia, religion och samhällskunskap läroböcker för årskurs 7-9 samt gymnasiet (Johnsson, 2009).

Läroböckers innehåll om samer mellan åren 1990 - 2006

Granskningar av läroböcker har som tidigare nämnts skett genom institutioner som t.ex. SIL. SIL:s studier gjordes utifrån ett visst ämne som exempelvis samer i olika skolböcker. Genom undersökningen från år 1990 visade det sig att de flesta läroböcker hade lite och ibland inget innehåll om samer. Studien lyfter starkt fram att läroböcker i historia, samhällskunskap, religion och geografi som granskades, de böcker som borde innehålla fakta om samer och deras kultur hade stora brister. SIL-undersökningen (1990) visade också att samiska frågor ofta togs upp i små delar på olika ställen i böckerna, vilket gjorde det svårt att hitta en röd tråd och se helheten av samerna som folk. Tyngdpunkten på innehållet i de små delarna i texten visade oftast bara på samer som var renägare och på renskötsel. I undersökningens sammanfattning läggs tankar fram om att det är viktigt för elever att få möjlighet att förstå att det går att försörja sig som annat än renskötare om man är same. Avslutningsvis påtalas att om man vill att läroböcker ska innehålla information om samerna bör detta uttryckas med tydliga direktiv i läroplanen. Det tas upp ett exempel på hur Sveriges grannland Norge har gjort. Norge har inskrivet i läroplanen att samerna och

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

deras kultur har en speciell särställning i jämförelse med andra nationella minoriteter, på högstadiet finns ett ämne som heter "Samene – en egen folkgrupp" (SIL, 1990, s. 16). Om en förbättring önskas i Sverige måste staten tydliggöra vikten av samerna i läroplanen, och då kan förändring i läroböcker ske.

En annan studie om samer i läroböcker är Therese Karlssons avhandling *Exotiska renskötare och trolltrummans magi: Samer och samiska frågor i grundskolans läromedel för de samhällsorienterade ämnena* (2004). Karlsson studerade totalt 63 läroböcker i de samhällsorienterade ämnena. Studiens resultat jämförs med resultatet från SIL (1990). Resultatet som Karlsson (2004) kom fram till var att endast en liten förbättring har skett av innehållet i läroböcker, böckernas innehåll om samer var fortfarande begränsade på många punkter och samers kultur framställs fortfarande som något oförändrigt och annorlunda i Sverige. Många av de brister som SIL (1990) pekade på fanns tillsynes kvar.

Det har också gjorts granskningar vad gäller innehållet av och kvalitén på de texter om etniska grupper som produceras och används i läroböcker idag, en sådan granskning är skolverkets Rapport 285 *I enlighet med skolans värdegrund* (Skolverket, 2006) vilken gjordes i uppdrag av regeringen. Rapporten är en redovisning av en granskning gjord på 24 utvalda läroböcker, för både grundskolan och gymnasiet i ämnena biologi/ naturvetenskap, historia, religionskunskap, och samhällskunskap. Syfte var att studera hur etnisk tillhörighet, funktionshinder, kön, religion och sexuell läggning framställs i läromedlen. Rapportens utgångspunkt var läroplanernas värdegrund. I rapporten ansvarig forskare för aspekten etnisk tillhörighet var professor Harald Runblom vid centrum för multietnisk forskning vid Uppsala universitet. Runblom påtalar i rapporten hur ansvaret av läromedels-/läroboksgranskningen vilar på lärarna i skolan, att vikten ligger vid samtal kring de läroböcker som används. På det viset kan det säkerställas att läroböckerna håller måtten med gällande skolans uppdrag. Skolan är citat: "en viktig del i utvecklingen av demokrati, jämställdhet, tolerans och respekt för mänskliga rättigheter" (Skolverket, 2006, s.6).

Resultatet som Runblom (Skolverket, 2006) lade fram var det faktum att enkom en av de granskade böckerna höll måttet, boken heter *SOL 3000: samhälle idag* (2002/2003). Boken beskrivs som fullständig och rättvis alltså den förmedlar det relativa och det föränderliga i våra föreställningar om världen. Runblom anser att boken skulle kunna användas i undervisning om minoriteter bäst över lag. Detta är en förhållandevis positiv bild om Runblom jämför med resultaten i analysen gällande de andra svenska minoriteterna, deras förekomst är ännu mer brisfällig i de granskade läroböckerna.

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

Sammanfattningsvis visar Runblom (Skolverket, 2006) att analysen av läroböckerna har resultat som är i enlighet med t.ex. Therese Karlssons resultat, återgivningen av samerna i läroböckerna är bristfälliga. Runblom uttrycker sig så att återgivelsen av materialet om nationella minoriteter samt det mångkulturella samhället i de undersökta läroböckerna sker med utebliven framgång.

2.3 Lärarna och läromedlen - en rapport från skolverket

Här följer en redovisning av en rapport från skolverket (2006) där lärarnas syn på och förhållande till läromedel undersöks, resultaten från rapporten ses som relevanta för föreliggande uppsats då lärarnas uppfattningar har beskrivits. Observera att skolverkets rapport behandlar läromedel.

Från skolverket kom år 2006 en rapport som heter *Läromedlens roll i undervisningen. Grundskolelärares val, användning och bedömning av läromedel i bild, engelska och samhällskunskap*. Där betonas att skillnaden historiskt och idag är att statens inflytande över läromedlen nästan har försvunnit. Förr styrdes läromedelsvalen av statens strikta ramar. Kursplanerna var detaljerade och innehöll föreskrifter om både innehåll och genomförande av undervisningen. Det följde med tips om vilka läromedel som var passande till varje kursplan. I dag vilar ansvaret på de undervisande lärarna, de ska välja vilken metod och hjälpmedel/läromedel de anser lämplig för att uppnå de nationella kursplanernas mål (Skolverket, 2006).

Staten sätter idag målen och kommuner och skolor tolkar och genomför målen. Eftersom undervisning styrs av elevernas olika förutsättningar kommer metoder och val av läromedel att variera geografiskt (Skolverket, 2006).

I rapportens sammanfattning (Skolverket, 2006) står att lärare använder sig av många olika läromedel i sin samhällskunskapsundervisning. Däribland t ex. elevernas egna erfarenheter, aktuella händelser, förlagsproducerade läromedel, Internet osv. I genomsnitt använder lärare nio olika sorters läromedel under en månads tid. I rapporten definieras läromedel som allt som lärare och elever använder sig av för att uppnå målen för undervisningen, men det finns ingen konkret definition av vad ett läromedel är.

De flesta av lärarna i undersökningen (Skolverket, 2006) anser att det är av stor vikt att använda flera olika läromedel för att undervisningen ska uppfylla målen. Då det är samhällskunskapens uppbyggnad, att följa med i aktuella händelser. Lärare för de senare åren ser läroboken som viktigare än lärare för de tidigare åren. Men undersökningen visar också att det fortfarande är de tryckta läroböckerna som styr mycket i hur undervisningen läggs upp, det gäller framförallt undervisning i samhällskunskap.

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

Något annat som rapporten (Skolverket, 2006.s 115) redovisar är den rangordning nedan, utifrån vilken lärare väljer läromedel:

- Skolans ekonomiska resurser
- Lärarens pedagogiska syn
- Lärarens kompetens i ämnet
- Elevernas olika behov och förutsättningar
- Beslut i ämneslag
- Den nationella kursplanen i samhällskunskap
- Beslut i arbetslag
- Läroplanen Lpo 94
- Nationella betygskriterier
- Egna eller skolans bedömningar/utvärderingar
- Lokala betygskriterier
- Elevernas önskemål
- Kontinuitet (t.ex. läroboks- serier för flera årskurser)
- Förlagens rabattsystem
- Beslut av skolledningen
- Samarbete med lärare på andra skolor
- Sponsring (t.ex. från företag)
- Läromedelsproducenter (t.ex. via reklam, mässor, skolbesök)
- Tradition (t.ex. vi har alltid använt denna lärobok)

Utvärdering av läromedel sker till 76 procent tillsammans med andra lärare enligt denna undersökning. De flesta intervjuade lärarna använder flera olika läroböcker beroende på vilket ämnesområde de skall undervisa i, de använder sig oftare av stycken ur böcker än hela boken (Skolverket, 2006).

I undersökningen ur skolverkets rapport (Skolverket, 2006) håller nästan hälften av pedagogerna med i påståendet att läroböcker garanterar att undervisningen följer läroplan samt kursplan. Som slutsats till det konstateras att pedagogerna lämnar över mycket av ansvaret till dem som producerar läroböckerna.

En delstudie vid namn *Från idé till färdigt läromedel* (Skolverket, 2006) vilken är bifogad den tidigare nämnda rapporten är just en beskrivning av processen från idé till färdigt läromedel. I den berättar läromedelsförfattare att de ser styrdokumentet som citat: ”fria, vida och luddiga” (Skolverket, 2006, s. 159) detta gör att egna tolkningar och idéer har möjlighet att ta form i de läromedel som saluförs. Själva processen vid producerandet av samhälls läromedel

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

beskrivs som ett samarbete mellan förlag och författare där det förstnämnda har insikt i lärarnas behov, genom marknadsundersökningar, samt kraven från läroplaner och kursplaner.

2.4 Skoleleverna då?

Detta textavsnitt har lagts in för att väcka tankar kring vilken påverkan läroböcker och läroplaner kan ha för elever i skolan, något som kan vara av intresse för en djupare förståelse för komplexiteten i föreliggande uppsats problemområde.

Det finns tankar kring hur en lärobok ska vara utformad och vilket innehåll den bör ha för att vara fördelaktig i undervisning. Författaren Adler Hermansson (1998) beskrivit hur en SO-lärobok bör se ut och menar att tid är en faktor i skolansvärld som pedagoger får arbeta mot, tidsbristen har som resultat att pedagoger inte hinner arbeta sig igenom en hel bok första till sista sidan. Enligt Hermanson Adler (1998) bör lärobokens innehåll ha bra bredd men samtidigt vara intensiv på vissa delar, därför bör en bra SO-bok utformas efter läroplanen och kursplanen så att boken kan ge möjlighet för eleverna att uppnå målen för SO-ämnena. Den ska inte spegla fördomar, budskap och förutfattade meningar, de ska ge elever möjlighet till eget tyckande och tänkande.

Författaren Johnsson Harrie (2009) refererar i sin text till Staffan Selander som menar att det som tas upp i läroplanen om ett ämne inte nämns på riktigt förrän det finns i själva läroboken. Läroboken är som läroplanens konkreta form. Selander pekar på ett citat som handlar om detta:

“The textbook is the very important tool for both teachers and pupils. The textbook is also the de facto curriculum as text. Whilst the prescribed, official curriculum develops a discourse on how one ought to talk about knowledge in school, the textbook is the place where real (school) knowledge is presented. The textbook is not about “how one should talk about the subject x” but the instance where “one do talk about the subject x”. (Original ur: Selander, 2008, s. 81).

Johnsson Harrie (2009) nämner också författaren Sture Långströms tankar om att det är genom läroboken i undervisningen som blir läroplanen blir betydelsefull, dessa hänger ihop med varandra. Långström lyfter att läroböcker är den litteratur som läses mest i Sverige och för många den enda litteratur som läses. Långström menar att för att få ett ökat intresse för läroböckernas innehåll bör mer uppmärksamhet riktas mot skolan och läromedlen. Långström menar också att läromedel inte är det enda som påverkar elevers undervisning. Det tar även

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

författarna Rostvall och Selander till boken *Design för lärande* (2008) upp. Där beskrivs lärande och kunskapsbildning som en komplex sammansättning av flera olika faktorer, där kroppsspråk, val av stycke i läroböcker, läroböckernas estetik och till och med lärarens blickriktningar spelar in på vad elever tar till sig och om de sorterar bort informationen eller sparar den som intressant.

Att läroböcker bör skrivas efter de mål som Lpo-94 framför för att vara relevanta i undervisning kan tyckas självklart och den tidigare forskning som redovisats i föregående avsnitt använder läroplanerna som utgångspunkt. Det finns dock andra aspekter att väga in, där eleven står mer i fokus än läroböckernas innehåll och kvalitet. Nordgren (2006) beskriver olika tolkningsmöjligheter av begreppet kulturarv i läroplanen Lpo- 94. Det första är att kulturarvets immateriella värden så som språk, kunskaper och värderingar är sådant som ses som viktigast för att elever i skolan ska kunna utveckla sin identitet och känna sig trygg. Författaren påpekar att de värderingar som det skrivs om i läroplanen ska ha sin grund i det svenska och det västerländska. Författaren skriver också att det kan tolkas som att det är majoritetsbefolkningens barn som behöver lära känna sitt kulturarv bättre i ett samhälle som blir mer och mer mångkulturellt. Nordgren (2006) refererar i en ytterligare tolkning till Ulrika Thornberg som menar att i Lpo- 94 så ses kulturarv som något oföränderligt, oberoende av tid och samhällsförhållanden. Det som Thornberg anser att läroplanstexten i sig tar som självklart är, att det kulturarv vilka alla elever känner sig samhöriga med är det nationella svenska.

Hellspong och Ledin (1997) hänvisar i sin bok *Vägen genom texten* till den engelsk/ australiensiske språkvetaren Michael Halliday, som ansåg att språk och text har de tre huvudsakliga funktioner som följer. Det vi läser ger oss hjälp att förstå världen omkring oss och att ta ställning samtidigt som den också ger oss verktyg att hantera det vi upplever i vardagen. Ett samband mellan det Nordgren och Thornberg (2006) anser och Hallidays tankar som Hellspong (1997) och Ledin (1997) återger är tydligt. När en läsare möter en text så händer mycket, det är saker som det oftast inte reflekteras kring utan som bara visar sig i till exempel direkt handling eller i ändrade åsikter. Detta är något som också framhävs i Ajagan-Lesters avhandling "De andra" (2000). Ajagan-Lester skriver att läroböckers texter är en del av det som lägger grunden för läsarens sociala identitet. Genom texten känner läsaren igen sig och skapar sin verklighet och sin identitet och läroboken har på det sättet en väldig makt då den kan stå för att reproducera normer och klassificera människor. Den har i sin makt att reproducera "vi" och "de" synen genom att smyga in det i text.

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

Det som ovan nämns som att smyga in fördomar i text överensstämmer med det författaren Gudrun Fagerström (2002) nämner i sin bok *Människan och makterna*. Fagerström ser i sin forskning att läroboksundersökningar visar att skildringar av andra kulturer har blivit mindre fördomsfulla. Fagerström nämner Mai Palmberg som i sin undersökning från 1987 *Afrika i skolböckerna – gamla fördomar och nya* kommit fram till att de äldre fördomarna bytts ut mot nya lite försiktigare. Att synliggöra de ”dolda” fördomarna i lärobokstexter kan alltså utifrån tidigare nämnd forskning vara viktigt för svenska skolelevers identitetsarbete.

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

3 Metod

För att genomföra studien om samerna i grundskolans läroböcker gjordes intervjuer med fyra lärare i årskurs 7-9, läroboksgranskning samt textanalys.

3.1 Intervjuer

Materialinsamlingen inleddes med en halvstrukturerad intervju med fokus på intervjupersonernas berättande erfarenheter om läroböcker i SO- ämnena. Med denna metod kan resultat visa på mångfald, skillnader och variationer. Med halvstrukturerad intervjuform menas att intervjun varken är ett öppet samtal eller ett frågeformulär som följs strikt (Kvale, 1997). Som författare till denna studie ansåg vi att denna metod passade bäst att använda. Motiveringen för detta är den insikt som metodiklitteraturen gav, att försöka få den intervjuade att berätta om sina erfarenheter och tankar istället för att bara svara kort på många frågor.

Genom att inte ha en exakt riktning för intervjun blir det mer avslappnat och lättare att få igång ett samtal, dessutom finns möjligheten att gå djupare genom följdfrågor. Intervjumetoden är inspirerad av en fenomenologisk inriktning. Kvale (1997) menar att fenomenologisk inriktning innebär att forskaren analyserar hur och vad den intervjuade berättar. Forskaren ser djupare in i det som berättas och gör det osynliga synligt. Metoden ger forskaren möjlighet att få förståelse för hur intervjupersonen ser på sin värld. Alltså en möjlighet att förstå den intervjuades situation och samtidigt se djupare in i innebörden av de tankarna som personen uttrycker.

Förberedelserna inför intervjuerna var att läsa igenom Kvale (1997) för att få information om vad som fanns att tänka på, och hur en intervju ska genomföras. En intervjuguide utformades med fem ämnesorienterade frågor (Se bilaga 1). Intervjuguiden användes som stöd under intervjun för att behålla fokus på det som var intressant för undersökningen, samtidigt gavs intervjuaren möjlighet till att ställa följdfrågor. Valet att spela in intervjuerna gjordes för att lättare kunna följa med i lärarnas berättande, att fokus skulle ligga på berättelsen inte nedtecknandet men även för att underlätta transkriberingen av intervjuerna.

Intervjuerna gjordes på fyra skolor. Två skolor i Jämtland och två i Stockholms område. Den geografiska spridningen har ingen påverkan för studien. Vi valde att göra fyra intervjuer med lärare från det område som är närmast oss geografiskt. Antalet intervjuer grundas i den tid som fanns till förfogande för denna

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

uppsats. De lärare som valdes undervisar i de samhällsorienterade ämnena, valet grundas i att de har god inblick i de ämnen som undersökningen gäller. Kontakt togs med lärarna via e-post, adresserna togs fram med hjälp av skolornas hemsidor. I e-posten berättade vi vilka vi var och berättade om vår studie. Eftersom påverkan av lärarnas svar under intervjuerna ville minimeras, undanhölls att undersökningens fokus låg på minoriteter och samer, tanken var att få veta hur det verkligen fungerar på skolorna där vi utförde intervjuerna. I nästa e-post bestämdes dag, tid, plats och längd för intervjun.

Intervjuperson 1, var från en större kommun i Stockholms län. Skola innefattar skolår 6-9 och ligger i ett fint skogsområde. Läraren som intervjuades var en kvinna som har flera års (exakt år uppgavs inte) erfarenhet av undervisning. De senaste åren har läraren arbetat mest med samhällskunskap och historia, men har även erfarenhet från undervisning i geografi och religion. Läraren har inget samiskt påbrå. Information till läraren gavs om anonymitet och valfriheten att avbryta intervjun eller valet att inte svara. Intervjun utfördes i skolans bibliotek som var stängt denna dag så att vi inte skulle störas. Jag frågade läraren om det var ok att använda ljudinspelare under intervjuns gång. Läraren såg inget problem med det. Valet av lokal var bra eftersom inga ljud utifrån kom in i lokalen när jag bandade intervjun. Intervjun tog ca 30 minuter.

Intervjuperson 2, var från en större kommun i Stockholms län. Skola är för skolår 6-9 och ligger i kommunens centrum. Läraren som intervjuades är en kvinna som är nyexaminerad och har ett vikariat på denna skola. Läraren har inget samiskt påbrå. Läraren har hand om religionskunskap och hjälper till ibland med historia. Intervjun utfördes i ett extra arbetsrum på skolan, så att vi inte skulle störas under intervjun. Jag fråga läraren om det var ok att använda ljudinspelare under intervjuns gång och det var inget problem. Innan intervjun startades gavs information till läraren om anonymitet, och om lärarens rätt till att avbryta eller inte svara. Intervjun tog ca 30 minuter, sedan talade vi lite om läraryrket.

Intervjuperson 3, undervisande i Jämtlands län. Skolan ligger i ett samhälle som utgör kommunens ”mittpunkt” och är en av de två högstadieskolor som finns i kommunen. För närvarande är det en årskurs 6-9 skola. Läraren som intervjuades är en man som undervisar i alla de samhällsorienterade ämnena, i årskurser 7-9. Intervjupersonen har lärarexamen och flera års arbetserfarenhet av läraryrket. Läraren har inget samiskt påbrå. Den plats där intervjun tog plats var intervjupersonens arbetsrum. Det var tyst och lugnt, läraren låste dörren så att vi fick vara helt själva. Efter att jag informerat läraren om att han när som helst under intervjun kunde avbryta eller välja att inte svara på de frågor som ställts, tillfrågades läraren om han godkände att intervjun spelades in. Intervjun tog ca 40 minuter.

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

Intervjuperson 4, undervisande i Jämtlands län. Alltså den andra högstadieskolan av två i den kommunen. Skolan ligger i fjällnära miljö och har undervisning av årskurserna 7-9. Läraren som intervjuades är också en man, som även han undervisar klass 7-9 i alla SO ämnen. Han har lärarexamen med relativt kort erfarenhet av undervisning. Läraren har inget samiskt påbrå. För att vi skulle kunna talas vid ostört så letade läraren fram ett litet rum, där vi fick sitta för oss själva. Information om etiken gavs och läraren godkände inspelning av intervjun. Intervjun tog ca 60 minuter från det att första frågan utifrån intervjuguiden ställdes till sista följdfrågan.

Bearbetning

Bearbetningen av materialet gjordes därefter stegvis. Vi började med att skriva ner intervjuerna i sin helhet med hjälp av inspelningarna. Tack vare inspelningen fick vi med exakta uttryck från lärarna. Inspe­lningarna innehåller dock upprepningar och talspråks ord som: mm, jaha, ok dessa har inte nedtecknats då vi inte anser dem relevanta för intervjuens och innehållets betydelse. Genom tolkning av de olika intervjuernas svar, försökte vi se mönster och likheter. Fokus låg på att hålla oss till den ”röda tråden” i forskningsarbetet och koppla intervju­svaren till problemformuleringar och syfte.

3.2 Forskningsetiska principer

Studien har följt Vetenskapsrådets forskningsetiska principer för humanistisk samhällsvetenskaplig forskning.

De forskningsetiska principer som gäller vid intervjuerna av lärarna för denna studie är följande (Vetenskapsrådet 2002).

Informationskravet – deltagare och uppgiftslämnare fick information om deras roll i undersökningen. Att deltagandet var frivilligt och att det gick att avbryta deltagandet när som helst. Vi ville att de intervjuade lärarna skulle känna förtroende och tillit till att intervjun gick rätt till och att vi var medvetna av de forskningsetiska principerna. Därför gavs denna information innan intervjuerna startade (Vetenskapsrådet, 2002).

Konfidentialitetskravet – de deltagare som medverkar informerades om att största möjliga konfidentialitet gavs. Att inga personuppgifter kommer ges ut och att informationen som presenteras i kommande uppsats är av den natur att det inte går att förstå vilka de medverkande är. Detta informerades lärarna om innan intervju startades. Samt att vi i beskrivningen av intervjuernas genomförande vara noga med att inte för tydlig eller avslöjande information om skola och lärare (Vetenskapsrådet, 2002).

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

Nyttjandekravet – den informationen om insamlats kommer bara användas i forskningssammanhanget. Det insamlade materialet kommer enbart att användas i denna studie. Samt att transkribering av intervjuerna kommer att finnas tillgänglig för examinatorn, men inte ingå i slutupplagan av uppsatsen (Vetenskapsrådet, 2002).

3.3 Läroboksgranskning

Här följer en genomgång av varför och hur läroboksgranskningen har gjorts.

Läroboksgranskningen har sin utgångspunkt i syftet där läroplanen tas upp samt utifrån punkter i SIL rapporten (1990). Valet av läroböcker motiveras med att det är de böcker som skolorna där intervjuerna gjordes använde, vi ville undersöka vad de läroböcker som verkligen används i skolorna innehåller om samer. Det är de samhällsorienterade läroböckerna från de fyra olika skolorna som granskats. Vi valde just SIL:s lista för att den utgjorde grunden i Therese Karlssons (2004) arbetet och är således tidigare provad, men också för att punkterna på listan är framtagna tillsammans med en sakkunnig samisk bibliotekskonsulent.

Granskningen har utförts så att textstycken i de samhällsorienterande läroböcker som tar upp samer har utgjort det empiriska materialet. Innehållet i textstyckena har sedan jämförts med punkter från SIL(1990), punkterna har använts som check- lista. För varje punkt har sedan kommenterar angående textinnehållets överensstämmelse med punkterna ur SIL (1990) och kursplanerna nedtecknats. De läroböcker som tog upp samerna i sin text har också granskats utifrån respektive ämnes kursplan och mål för elever. Det vill säga att läroböcker i exempelvis samhällskunskap som innehöll text om samer jämfördes med kursplan samt mål för eleverna i samhällskunskap, läroböcker i historia som innehöll text om samer jämfördes med de samma för historia och så vidare. Se delen skolans styrdokument 3.3 för kursplaner samt mål för elever. I texten som följer står förklaringar till hur vi anser att styrdokumentet kan tolkas och varför.

När läraren gör sitt val gällande vilka områden ur kursplanen som denne ska undervisa om, så benämner vi det som att läraren gjort en *inkluderande* eller *exkluderande* tolkning av kursplanerna. Denna slutsats gjorde vi genom att ett mönster från intervjuerna visade sig i lärarnas val av delar till undervisningen. Detta påstående är inte något som är precis, det är inte alltid svart eller vitt, men ett mönster som vi såg i dessa fyra intervjuer. Att vi valt att påtala dessa två olika former av tolkning som vi tror finns, är för att synliggöra tolkningsmöjligheterna av kursplanerna och elevernas mål.

Orden *inkludera* och *exkludera* är två motsatsord. *Inkludera* har sina synonymer i orden *medräkna*, *inbegripa*, *inräkna*, *innefatta* och så vidare. Medan *exkludera*

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

står för det motsatta alltså; *utesluta, ta bort, utestänga, inte ta med.*

(<http://www.synonymer.se>)

Med inkluderande menar vi att läraren har som avsikt att undervisa om samerna och då tolkar denne kursplanen så att samerna innefattas av dess områden. Exkluderande tolkning innebär alltså det motsatta, att läraren inte har som avsikt att undervisa om samerna och tolkar kursplanen därefter. Denna form av tolkningsmöjlighet finner vi grund för i Nordgren (2006), där författaren menar att läroplanerna är skrivna så att de främst kan tolkas till fördel för majoritetsbefolkningen. Vi vill dock lägga tyng på det som tidigare nämndes att vi ser inte allt som svart eller vitt, det kan finnas andra faktorer som spelar in. Till exempel tidsbrist, dålig ekonomi och lokala kursplaner.

SIL- Punkterna

De punkter som har varit en del av granskningens utgångspunkt är de som lyftes i SIL- rapporten (1990), med reservation för en del ändringar som gjorts för att passa samernas situation idag bättre.

- Samernas historia från den tid som de äldsta lämningarna härstammar från till nutid.
- Samernas religion förr och idag.
- Framväxten av renskötseln och dess anpassningsförmåga till förändringar i naturen.
- Konsekvenser av exploatering och intrång i de områden där renskötsel bedrivs (t.ex. vattenkraftsutbyggnad, skogsbruk, turism, utbyggnad av vägar, flygplatser, älgjakt etc.)
- Konsekvenser av den statliga politik som under årens lopp bedrivits gentemot samerna:
 - Uppdelning renskötande samer och icke- renskötande samer.
 - Rättigheterna till land och vatten.
 - Avsaknaden av kunskaper om den egna historien och kulturen; i språket – konsekvenserna för vuxna samer som under sin skoltid varken fått lära sig läsa eller skriva på det egna språket.
- Situationen som same idag:
 - Renskötande samer
 - Samer som lever av annat än renskötsel t.ex. sameslöjd, turism, konst, musik.
 - Näringspolitiken gentemot samerna idag.

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

- Utbildningssituationen/ utbildningspolitik; sameskolorna, samernas folkhögskola (SIL, 1990, s. 14)

Skolans styrdokument

För att skapa reda för läsaren i vad de olika delarna i skolans styrdokument har för betydelse och mening följer här en kort förklaring om vad läroplanen säger samt om kursplanerna för ämnena i historia, religion, geografi och samhällskunskap. Dessa delar har använts som det andra hjälpmedlet vid läroboksgranskningen, de har utgjort en kontrollmall mot vilken läroböckernas texter ställts.

Läroplaner

Det finns en läroplan för varje skolform och dessa fastställs av regeringen. Läroplanerna kan beskrivas väldigt enkelt som, riktlinjer över skolans ansvar gentemot eleverna (Läraryrket, 2004).

Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, Lpo -94.

Genom Lpo-94 (2009) understryks att skolan ska fostra elever till goda medborgare samt ge dem en bra utbildning. De ska föra vidare värderingar och traditioner, uppmärksamma eleverna om en globaliserad värld där länder integreras tillsammans i olika händelser.

Grundskolan ska se till att eleven får goda kunskaper om de nationella minoriteternas kultur, språk, religion och historia och har utvecklat en förståelse för andra kulturer. Genom målen för grundskolan ska skolan undervisa om den samiska kulturens historiska skeenden till nutid (Lpo -94, 2009).

Kursplaner

Det finns en gemensam kursplanstext över alla samhällsorienterande ämnen, sedan finns det ämnesspecifika kursplaner inom historia, religion, geografi och samhällskunskap. Dessa två olika texter ska fungera som stöd och komplement till varandra. Nedan följer exempel ur varje ämnes kursplan vilka kan relateras till denna uppsats. De mål som valts ut är både självklara vad gäller kunskap om samerna som folk, men även några som skulle kunna vara en tolkningsfråga. De valda målen är av inkluderande art.

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

Exempel ur varje ämnes kursplan

Kursplan i historia.

I historia undervisningen ska skolan arbeta mot att eleverna får fördjupade kunskaper om kulturarvet, där till räknas de olika nationella minoriteterna. De ska också utveckla förståelse för de identitetsfrågor som rör detta. Inom skolämnet finns delar som omfattar social-, ekonomisk- och kulturhistoria. Kärnan i ämnet är vad som format den historiska identiteten, både vad gäller det personliga och kollektiva. Den svenska och nordiska, där ibland den samiska, och även den europeiska (i den ordningen skrivet) kulturen påtalas därför som viktiga delar i skolämnet historia (Skolverket, 2000).

Kursplan i religion

Skolan ska sträva mot att eleverna får ökade kunskaper i religioner och andra livsåskådningar, både i nutid och historiskt. Det skall undervisas om de skillnader och likheter som finns mellan olika livsåskådningar, välkända religioner och religiösa rörelser och fenomen som är nya. Skolan ska ge eleverna möjlighet att lära sig om hur olika minoritetsgruppers traditioner och kulturer i Sverige kan te sig (Skolverket, 2000).

Kursplan i geografi

Inom ämnet geografi ska elever genom undervisning få möjlighet att förstå kopplingar mellan natur och samhälle på olika platser på jorden, och hur dessa påverkar människors livsvillkor. Skolan skall undervisa om hur geografiska platser och regioner länkas ihop på grund av människors olika tekniska, ekonomiska, politiska, sociala och kulturella förhållanden. Eleverna ska sedan utifrån den undervisningen utveckla sin förmåga att reflektera över följderna av förhållandena (Skolverket, 2000).

Kursplan i samhällskunskap

Samhällskunskap är ett ämne som ska lära elever att förstå demokratins värdegrund. Skolan har även som mål att varje elev ska känna till hur olika intressen, ideologier och traditioner påverkar sättet att se på individ och samhälle. De ska även känna till växelverkan mellan samhällets normer och värderingar och dess individer. Undervisningen ska ge djupare kunskaper och en förståelse för hur ett samhälle med flera olika etniska kulturer fungerar, eleverna ska också förstå vilken betydelse det har för relationer mellan människor (Skolverket, 2000).

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

Kursplans mål för eleverna att uppnå

Inom varje ämnesspecifik kursplan finns också beskrivet vad eleverna ska ha uppnått i slutet av femte och nionde skolåret. Eftersom denna uppsats berör målen som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret följer en beskrivning nedan. Som i tidigare beskrivning av kursplansmålen finns självklara mål men även tolkningsbara mål med (Skolverket, 2000).

Mål i historia

Eleverna skall till exempel:

- Kunna redogöra för viktiga händelser och känna till gestalter, idéer och förändringar i den historiska utvecklingen i Sverige, Norden och Europa samt kunna jämföra med andra länder,
- Ha insikt i hur stora samhällsliga omvälvningar har förändrat människors livsvillkor (Skolverket, 2000).

Mål i religion

Eleverna skall till exempel:

- ha kunskap om symboler, riter, centrala berättelser och trosuppfattningar i några världsreligioner samt om grundtankar och uttrycksformer i några andra livsåskådningar,
- ha kunskaper om hur estetiska uttryck som konst, musik och dans gestaltas i olika religiösa sammanhang (Skolverket, 2000).

Mål i geografi

Eleverna skall till exempel:

- Förstå vad som utgör resurser i naturen, kunna se samband mellan naturresurser och människors verksamheter, ge exempel på hur människors handlingar påverkar miljön och visa på olika alternativ i miljöfrågor,
- Ha kännedom om hur människor lever och arbetar i skilda miljöer i världen och om faktorer som påverkar dessa förhållanden samt reflektera över möjligheter till förändringar (Skolverket, 2000).

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

Mål i samhällskunskap

Eleverna skall till exempel:

- Känna till grundläggande mänskliga rättigheter och skyldigheter,
- Kunna reflektera över människors villkor och hur dessa skiftar utifrån kön och social och kulturell bakgrund (Skolverket, 2000).

3.4 Textanalys

Här följer en beskrivning av uppsatsens textanalysmetod samt begrepp vilka berörs av den.

Till denna studie har också två textanalyser av lärobokstexter gjorts. Två textstycken ur två läroböcker, som användes i undervisningen på de skolor vi besökte har analyserats. Valet av stycke var från början tänkt att grundas i hur de intervjuade lärarna använt sig av avsnitt som berör samer. Har de till exempel använt en del av läroboken mer djupgående än en annan när de undervisar? Tar de upp något avsnitt ur lärobokens text om samer och lägger större vikt på det än andra avsnitt om samer? Ett subjektivt urval, vilket innebär att forskaren väljer ut det, i detta fall, avsnitt i läroboken som med hjälp av förkunskaper anses vara lämpligast (Denscombe, 2000). När det sedan visade sig att de inte alls eller endast sparsamt använde sig av avsnitten bestämde vi att ändra urvalsmetod till att vi själva valde ut två textstycken. Valet gick till så att vi tittade igenom böckerna vi fått låna från skolorna och för att få lite bredd i analysen valde vi ut ett stycke var ur två olika läroböcker, vi valde de stycken som kändes mest intressant att analysera djupare.

Denscombe (2000) skriver i sin bok att tillfällighetsurval oftast grundas i att det är enkelt för forskaren, det är bekvämt, Denscombe fortsätter med att likställa tillfällighetsurval med mindre god forskning. Författaren skriver att forskning som är grundad på bekvämlighet inte kan uppfylla de hårda krav som ställs inom vetenskapligt arbete, att det är tecken på lathet. Härtill kan också bristen på analyserbart material läggas, något som gjorde det svårt att tillämpa något annat än tillfällighetsurval. Det är med insikt i urvalets problematik som forskningen fortskridit.

Beslutet att även göra textanalyser utöver läroboksgranskningen motiveras genom att textanalyser av läroböcker är en välbeprövad metod för att bättre förstå textens innehåll. Att kritiskt granska en text ger även en bättre förståelse för hur den påverkar sina läsare, analysen har alltså en hermeneutisk funktion (Hellspong, Ledin, 1997). En förklaring av begreppet hermeneutik följer i nästkommande avsnitt.

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

Vid analyserna av de två textstyckena ur läroböckerna användes Lennart Hellspång och Per Ledins bok *vägar genom texten, handbok i brukstextanalys* (1997) som "uppslagsbok", vad gäller olika termer och för vår egen förståelse av textanalysen. Analyserna innehåller *texttypologi analys*, analys av textens *processer* vilket tillhör den *ideationella* strukturen, analys av textens *situationskontext* samt en analys ur den *interpersonella* strukturen med fokus på *attityder*. Förklaring av ovan förekommande begrepp följer efter avsnittet hermeneutik.

Hermeneutik

Detta avsnitt har som syfte att öka förståelsen för begreppet *hermeneutik* och vad *hermeneutik* innebär. Att känna till begreppet känns relevant för förståelsen av varför vi valt att göra en textanalys och varför vi vill "gräva djupare" in i läroböckernas texter om samer. Vi väljer att analysera textstyckena för att få en djupare förståelse för vad texten förmedlar.

Enligt Gilje och Grimen (2007) I *samhällsvetenskapernas förutsättningar* är hermeneutik namnet på "tolkning och förståelse av meningsfulla fenomen" (Gilje, Grimen, 2007, s. 171ff). Vad är då meningsfulla fenomen? Gilje och Grimen förklarar det som sådant som för oss uttrycker något av mening, något med ett budskap. Det kan vara allt ifrån texter och konst till arkitektur. Det kan sammanfattas till att gälla mänskliga aktiviteter och resultaten av dessa, samt följderna av aktiviteterna (exempelvis lagar, regler och samhällets normer).

Att tolka och tyda meningsfulla fenomen är något som människan gör hela tiden. För att förstå måste man tolka och tyda, genom detta sker vad som kan kallas socialisering mellan människor (Gilje, Grimen, 2007).

För samhällsvetenskapen är hermeneutik användbart då den formen av vetenskap producerar just sådant som tidigare benämndes som meningsfulla fenomen. Ett exempel på en produkt av samhällsvetenskap är det meningsfulla fenomenet brukstext och brukstexter kan analyseras med hjälp av hermeneutiska verktyg. Forskning inom samhällsvetenskapen och dess discipliner kan sägas uppbyggd av tolkningsprocesser (Gilje, Grimen, 2007).

Enligt Gilje och Grimen (2007) så är det unika med samhällsforskning att forskare inom det området tolkar det som redan tolkats av andra. Vilket innebär att andras upplevelser och övertygelser ger forskaren en förförståelse till hur samhället är uppbyggt och hur det fungerar.

En grundtanke inom hermeneutiken är vikten av förförståelse. Den är nödvändig för att kunna skaffa ytterligare förståelse. De tankar som förförståelsen ger är det som skapar möjligheten till att hitta en riktning i vad som ska undersökas

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

eller skaffas mer förståelse om. Hans-Georg Gadamer har enligt Gilje och Grimen (2007) myntat uttrycket *för-förståelse*.

Gilje och Grimen (2007) menar att ett av de viktigaste begreppen inom hermeneutiken är *den hermeneutiska cirkeln*. Den kan beskrivas som relationen mellan förförståelsen och det nya som ska förstås och i vilket sammanhang det ska förstås i, det är den oändliga skiftningen mellan delarna och det hela. När forskningen är slutförd har resultaten givit möjlighet till att ställa nya frågor.

Textuell, ideationell och interpersonell

Detta avsnitt är tänkt att redovisa vad Hellspong och Ledin (1997) anser vara grunderna i en texts uppbyggnad. De textstrukturer som ingår i uppsatsens textanalys är den *ideationella* och den *interpersonella* strukturen. Hellspong och Ledin (1997) utgår från att texter har tre egenskaper som är statiska. Dessa är som följer:

- (1) Den *textuella* strukturen. De ord som finns i texten sorteras in i satser, fraser eller meningar som tillsammans bildar ett språkligt sammanhang.
- (2) Den *ideationella* strukturen. Texten har något att framföra, den handlar om något.
- (3) Den *interpersonella* strukturen. Det sociala i texten, vilken relation den skapar till sina läsare.

Utifrån de ovan beskrivna strukturerna har vi valt ett antal analysverktyg, dessa redovisas efter avsnittet *texttypologi*.

Texttypologi

Texttyper och *framställningsformer* är olika sätt att skapa en *texttypologi*. Olika *länkar* i kombination med textens satser och meningar ger texten olika *framställningsformer*, Hellspong och Ledin (1997) menar att *framställningsformerna* är konkreta resultat av hur människan reagerar språkligt på sin omvärld. Nedan visas sambandet mellan olika *länkar* och vilka *framställningsformer* en text kan innehålla. Genom dessa *länkar* analyserade vi de utvalda textstyckena om samer. Vi tittade på varje mening och varje ord i texten, vilken form och betydelse de hade. Vi ville få fram hur författarna skrivit texterna vi gör analys på, på vilket sätt beskrevs händelserna om samer?

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

Tabell1. Visar länkar samt framställningsformer

Länkar	Framställnings- Former
Temporal	Berättande
Additiv	Beskrivande
Adversativ	Argumenterande
Kausal	Utredande

Denna indelning sägs enligt Hellspong och Ledin (1997) ha ett pedagogiskt värde. Då de ger insikt i de principer som finns för att skapa en text. Använder sig författaren till exempel av en *berättande framställningsform*, så är det en form som är välkänd för skolelever eftersom de skolas in i den formen tidigt. I texter brukar *framställningsformerna* aldrig vara helt åtskiljda utan de brukar växla om vartannat. Det vilket innebär att inledningen av en text kan vara *temporal* medan nästa mening kan vara *additiv/temporal*. Alltså både *beskrivande* och *berättande*.

Texten som följer beskriver de olika verktyg vi använt för att analysera textstyckena, varje del har valts ut med eftertanke. De olika verktygen är delar ur de tidigare beskrivna *ideationella* och *interpersonella* strukturerna.

Processer

Med hjälp av analys av textens *processer* får man fram textens rollpersoner. Analys av vad de olika deltagarna har gör i texten. Detta analysverktyg har vi valt för att kunna förstå vilka textens deltagare är och vilken roll de spelar.

En analys av en texts *processer* kan ge förståelse för hur den skapar sin verklighetsbild (Hellspong, Ledin, 1997). I en *process* finns *deltagare*, det är alla saker och människor i *processen*. Exempel på de *deltagare* som finns i den analyserade texten är samerna, nåjden och prästerna. De olika deltagarna kan ha så kallade *Deltagarroller*. Antingen *agent* (den som gör något), *objekt* (den som blir utsatt för något), *status* (är en del i ett tillstånd) eller *upplevare* (deltagare i mental process). De fyra processtyper som kan beskrivas i en text är tre yttre: *handlingar* (någon gör något), *händelser* (något händer) och *tillstånd* (något är).

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

Och den fjärde processen beskriver något inre som sker, en *mental process* (någon känner, tänker, ser osv.).

Attityder

Vi valde att titta på om författarens egna åsikter tas med i texten, författarens närvaro i en text kan analyseras fram genom att man tittar på till exempel *värdeord* i texten.

Attityder i en text är något som är intressant att titta på. Som Hellspong och Ledin (1997) skriver är *attityderna* i texten ett viktigt inslag. *Attityden* i texten är något som skapar samhörighet och gemenskap mellan sändare och mottagare. Visar författaren demonstrativt att hon/han tycker bra eller dåligt om en viss sak måste läsaren i sin tur förhålla sig till det och antingen håller hon/han med eller inte.

Ett demonstrativt sätt att ta ställning är att använda så kallade *värdeord*. *Värdeorden* viktigaste uppgift är oftast att spegla gemenskapen mellan två parter, de är oftast satta utifrån majoritetens normer och kan ses som oskrivna lagar de påverkar undermedvetet läsarens inställning och uppfattning. *Värdeord* är ord som talar om hur något är, ord som påpekar hur duktiga personer bör vara, ord som talar om vad som är rätt eller fel att göra. Det är helt enkelt ord som används för att påverka människors inställningar och handlande (Hellspong, Ledin, 1997).

Värdeord delas in i *plusord* och *minusord*. *Plusorden* skänker känslan av det positiva omtyckta, och det senare om motsatsen. De är så att säga varandras motsatser och det är så de enklast kan tas fram. Hellspong och Ledin (1997) menar att värderingar i en text kan ställa till med problem, de kan bli en källa till misstro.

Det analyserna berör är *Attityder* och *värdeord*, och de frågor som ställts är: Vilka *attityder* förmedlar texten? Förekommer det *värdeord*? Är det övervägande *plusord* eller *minusord*?

Situationskontext

Enligt Hellspong och Ledin (1997) kan analysen ge en uppfattning av hur textens förutsättningar påverkar läsarens inställning till den, alltså i vilket sammanhang texten är tillkommen i. Det hör ihop med Situationskontexten i en text. Den kan delas in i tre: *verksamhet*, *deltagare* och *kommunikationssätt*. Det denna analys kommer att beröra är *verksamhet* och *deltagare*. Med dem som utgångspunkter kan frågorna nedan ställas.

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

- *Verksamhet* - I vilken social aktivitet eller verksamhet förekommer texten i?
- *Verksamhet* – Vilka syften har verksamheten? På vilka sätt är texter viktiga i den?
- *Deltagare* – Vilka är textens mottagare? Berör texten olika mottagargrupper? Är några av dem förpliktade att läsa texten?
- *Deltagare* - Vilka är textens producenter? Är en eller flera författare inblandade? (Hellspong, Ledin, 1997, s. 62f)

3.5 Metoddiskussion

Här följer en diskussion kring intervjuernas, läroboksgranskningens och textanalysens problematik, reliabilitet och validitet.

Intervjuer

Det finns olika aspekter som kan ha påverkat resultatet och kvalitén på intervjuerna i vår undersökning. Exempel på detta är valet att använda intervjuguide, vårt eget intresse, tidpunkt för intervju, kön och personkemi. Lärarnas svar kanske hade blivit annorlunda om vi till exempel använt oss av styrda frågor, med styrda frågor kan personen som intervjuar vinkla intervjun mer beroende på ämnet och vilka svar denna vill få. Frågan är dock om differensen vore avgörande för uppsatsens slutgiltiga resultat. Vi såg det dock inte som att en styrd intervju vore en fördelaktigare metod för denna undersökning, därför valde vi halvstrukturerad intervju. Valet att inte informera lärarna mer än vad vi ansåg nödvändigt, togs upp under genomgången av intervjumetod tidigare i detta kapitel. Hade vi handlat annorlunda i den frågan kunde resultatet blivit mindre trovärdigt då lärarna kanske vill visa upp en bättre sida, och därför gett en osann bild av situationen i skolan. Sättet på vilket vi genomförde intervjuerna resulterade i att den information vi fick av lärarna var sanningsenlig, samt visade på hur situationen ser ut i skolorna idag. Vi ser det som att vald metod har relativt hög reliabilitet. Det största problemet som vi ser är antalet intervjuer, fler intervjuer skulle gett undersökningen större validitet.

Läroboksgranskning

Läroboksgranskningen i denna studie är en jämförelse mellan kursplanens direktiv gällande undervisning om Sveriges ursprungsfolk och nationella minoritet samerna och SIL- rapportens (1990) punkter samt den utvalda lärobokens innehåll om samer. I denna studie markeras att det finns utrymme för egen tolkning av kursplanerna. Vi ser att det finns utrymme att tolka kursplanerna olika vad gäller om läraren tillhör majoritetsbefolkningen, något

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

som vi tycks oss kunna se utifrån den bakgrundslitteratur som vi läst (bl.a. Nordgren, 2006; Skolverket, 2006). Möjligheten att tolkningen av kursplanerna blir sådan att de värden och intressen som undervisningen fokuserar på blir satta utifrån majoritetsbefolkningens behov, detta på grund av att läroplanen är skriven som att det kulturarv vilka alla elever känner sig samhöriga med är det nationella svenska. Vi ser möjligheten att tolka kursplanerna som vi kallar det *inkluderande* eller *exkluderande* vad gäller samerna.

De områden ur kursplanen (Skolverket, 2000) som föreliggande studie tar upp är av *inkluderande* karaktär, vilket kan ses som partiskt eller vinklat. Genom att vi väljer att tolka kursplanen till förmån för samerna. Valets ursprungliga mening var att åskådliggöra den tolkningsmöjlighet lärarna i skolan har.

För övrigt kan en del av punkterna ur SIL (1990) ses som förlegade, med det i åtanke har en korrekturläsning gjorts. De punkter ur SIL som vi ansåg inaktuella, med utgångspunkt i samernas situation idag, ändrades. Detta motiveras genom de förkunskaper om samer som vi har personligen men även genom de kunskaper som inhämtats genom förberedande studier inför examensarbetet. Läroboksgranskningen som vi genomfört är en metod vilken har hög reliabilitet och validitet, inga egentliga fel kan uppstå under granskningen då den är en jämförelse mellan lärböcker, kursplaner och punkterna från SIL. En enkel metod att genomföra. Granskningen ger mycket sanna och pålitliga resultat.

Textanalys

Textanalysmetodens problematik ligger i dess komplexitet. Från början konstruerades en textanalysmetod med Luis Ajagán-Lesters avhandling ”*De andra*” (2000) som mall. Snart kom insikten att detta skulle bli allt för omfattande och krävande både utifrån uppsatsnivån men även utifrån tidsbristen.

Med det Hellspong och Ledin (1997) skriver i sina allmänna råd angående textanalyser som stöd, utformades en egen form av textanalys. Hellspong och Ledin avråder från att följa textanalysmetoder slaviskt och uppmuntrar till att lita till det egna omdömet. Vikten ligger vid att analysen ska ge resultat som är givande, inte att en metod följts till punkt och pricka. I en textanalys finns olika strukturer, olika delar om hur man ska gå tillväga. Det är viktigt är att vara noga vid användning av dessa strukturer, att sedan blanda olika analyser och ”göra en egen” går bra enligt Hellspong och Ledin (1997)

Huruvida denna textanalysens kvalitet håller måtten för hur en textanalys ska vara sammansatt och genomförd går att ifrågasätta, självklart skulle resultatet ha blivit bättre om analysen varit mer djupgående. Det skulle exempelvis ha blivit bättre resultat om fler av Hellspong och Ledins (1997) analysverktyg

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

användes. Allt försvaras med den tidsbrist som rådde. Textanalysens reliabilitet och validitet kan sägas vara relativt hög, då redan färdiga och inom tidigare forskning flitigt använda analysverktyg inom textanalys användes.

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

4 Resultat

I detta avsnitt redovisas resultat som framkommit ur genomförda lärarintervjuer och granskningen av läroböcker.

4.1 Intervjuer

För att få en djupare uppfattning om de tankar som lärare har om innehållet i läroböcker genomfördes intervjuer. De huvudfrågor som lärarna fick besvara var följande:

- 1- *Kan du berätta hur det går till när ni väljer ut nya läroböcker att använda i SO-undervisningen?*
- 2- *Kan du berätta vilka eller vilka titlar ni använder i år och vad som gjorde att ni fastnade för dem?*
- 3- *Kan du berätta hur de fungerar i undervisningen? Är ni nöjda med den/dem? Hur förhåller de sig till läroplanen?*

Om läroböckerna hade ett innehåll om samerna ställdes frågan

Kan du berätta hur ni använder er av avsnitten i läroböckerna som handlar om samer?

Vi har sammanställt, granskat och sökt mönster i de fyra lärarintervjuerna. De mönster och likheter som visade sig genom granskningen och som vi ansåg relevanta har sammanställts under de två rubrikerna i texten nedan.

Ekonomi

Lärarna svarade snarlikt varandra. Genom jämförelse av intervjuerna kring valet av läroböcker kan vi se ett mönster, den röda tråden i problemet för de undervisande lärarna i de samhällsorienterade ämnena i skolan handlar om ekonomi. Alltså medel till att köpa in helt nytt material för att förnya. Att välja läroböcker till undervisningen är inte alltid självklart, det har visat sig i de intervjuer som vi gjorde med lärarna. Vid val av material svarar lärare (4) att: *”Grundförutsättningen i klasserna 7-9 är att det inte är krånglig text, det ska vara läsbart”*. I intervjun beskrev han att hans tankar var att texten i läroboken skulle vara lättläst och korrekt. Det fick inte vara för tungt för eleven. Risken att tappa elever som har lite svårare att hänga med i läsning blir för stor om materialet är tungt, detta blir ett problem när det inte finns pengar att köpa in material för att anpassa eleverna. Den främsta orsaken till att läroböcker till

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

exempel ärvs från tidigare lärare eller kompletteras med hemgjort material är bristen på pengar. Lärare (3) som vi intervjuade uttryckte sig så att om det inte fanns något konkret fel på böckerna så fick de inte bytas ut. De pengar som finns används för att komplettera redan befintliga läroböcker, för att det ska finnas hela klassuppsättningar samt tillräckligt med kartböcker. Pengabristen kan resultera i till exempel förlegat innehåll i böckerna, att undervisning sker utan användandet av läroböcker och att lärarna måste ta mer eget ansvar i undervisningen. Elever som har lite svårare att ta del av standardlitteratur påverkas också, då det inte finns pengar till att köpa in böcker med lättare text. Så kallade Light varianter.

Utifrån skolverkets rapport *läromedlens roll i undervisningen* (2006) så ser vi att de lärare som var en del av den undersökningen, placerar skolans ekonomi främst i den ordning vilken beskriver vad som styr deras val av läromedel. Elevernas olika behov och förutsättningar kommer först på fjärde plats. En sammanfattning av de tankar lärarna kan ha när de ska välja läroböcker för SO - undervisning är att läroböckerna ska vara billiga, lättlästa, breda i sitt innehåll och korrekta.

Tid

Det andra problemet visade sig genom granskningen av intervjuerna vara brist på tid. Tiden är för kort till att hinna undervisa om allt som finns i läroböckerna. När läroböckernas innehåll brister på vissa delar enligt lärarnas tycke, måste lärarna lägga ner mer tid till planering och insamling av kompletterande material till undervisningen. Detta leder till två alternativ för lärarna, de väljer helt enkelt att se förbi det som enligt dem fattas i läroböckerna och undervisar bara om det som tas upp i läroböckerna och i kursplanerna, eller så väljer lärarna ut delar som de känner är mer viktiga att undervisa om utifrån den tidsbegränsning som finns. Lärare (1) säger ”*som jag som nu i exempelvis samhällskunskap kan det vara något som är aktuellt just för det året som jag väljer att arbeta med*”. Samer är ofta aktuella i media (Sveriges Radio), vi hade till exempel i Sverige nyligen val till Sametinget. Det betyder att avsnitt i läroböckerna väljs bort medvetet, liksom delar i kursplanerna. Lärare (3) motiverar i intervjun varför de inte undervisar om samer genom att säga ”*Det är svårt att få in det i undervisningen*”. Och lärare (2) säger att ”*Det är inte stora områden i böckerna men det som finns tar vi upp*”, så beroende på vilka läroböcker lärarna använder sig av väljs det bort, frågan är om ett rikare innehåll om samer i läroböckerna skulle resultera i att lärarna undervisa mer om ämnet? Vissa av lärarna upplyste oss om att de valde bort vissa delar, trots att det inte var något de ville göra. De upplyste oss om varför och vi fick känslan av att de sökte förståelse av oss. En annan lärare konstaterade helt enkelt att

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

undervisning om samerna gjordes på mellanstadiet och att han inte hade någon tanke på att själv undervisa om samerna på sina SO-timmar.

Förtroende

Från granskningen som SIL (1990) gjorde visar rapporten som slutsats att om lärare vill att läroböckernas innehåll ska förbättras och utökas vad gäller samerna bör läroplanerna markera detta ännu mer än vad som görs i Lpo-94. Det är, som intervjupersonerna uttryckte sig lätt att se läroplanerna som lite luddiga och tolka dem lite som man vill. Även de läromedelsförfattare som deltog i delstudien *Från idé till färdigt läromedel* (Skolverket, 2006) anser läroplanerna som "luddiga". Ett mönster i intervjuerna som vi ser är att lärarna förväntar sig att eleverna ska nå målen för godkänt genom att läsa de texter som finns i läroböckerna. Lärarna tar sig ofta inte tid att läsa igenom böckerna för att se om de uppfyller kursplansmålen, utan förlitar sig till att de uppfyller dem. Tankar som vi får kring detta är, sker uppdateringar av böcker i skolor så sällan att lärarna måste förlita sig på egna kunskaper? Eller är skillnaden i läroböckernas innehåll mellan gamla och nya upplagor obetydlig?

4.2 Läroboksgranskning

Här följer en redovisning av granskningen av läroböcker vilken gjordes utifrån kursplanerna och punkterna från SIL-undersökningen (1990).

Resultatredovisning och analys

I uppsatsens undersökning ingick sammanlagt 44 läroböcker. En redovisning av varje bok följer efter tabellen.

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

Tabell2: Granskade läroböcker förelade efter ämne, målgrupp samt innehåll om samer.

Förlag	Målgrupp (årskurs)	Antal läroböcker	Ämne	Fakta om samer?
Natur & kultur	7-9: an	6	Samhällskunskap	Ja *1
	7-9: an	12	Historia	Ja *2
	7-9: an	6	Religionskunskap	Ja *3
	7-9: an	6	Geografi	Nej
Liber	7-9: an	3	Samhällskunskap	Nej
	7-9: an		Historia	
	7-9: an	3	Religionskunskap	Nej
	7-9: an		Geografi	
Interskol	7-9: an	2	Samhällskunskap	Nej
	7-9: an		Historia	
	7-9: an	2	Religionskunskap	Nej
	7-9: an	4	Geografi	Nej
		Totalt: 44		

*1 Två olika upplagor av samma lärobok har granskat och inga skillnader i texten finns det är endast läroböckernas pärmar samt kapitlens namn som är olika. Natur och kultur SOL3000 (2002/2003) Kapitlet *Folken i Norden* sidorna 347-251 har ett innehåll om samer.

*2. Det är endast i läroboken *PULS* som samer tas upp. I kapitlet *1700-talet – upplysning, kolonierna, världshandeln* och i kapitlet *Den nya världsbilden*.

*3 De läroböcker som har innehåll om samer är två olika upplagor av samma lärobok, inga skillnader i texten finns det är endast läroböckernas pärmar samt kapitlens namn som är olika. I läroboken *SOL3000 Horisont* respektive *SOL3000* för 9: an i kapitlet *skriftlösa religioner -magi och andar*. På sidorna 522- 524 finns det fakta om samer.

Resultaten som visas genom schemat är att endast fem av de 44 granskade läroböckerna innehåller fakta om samerna och deras kultur. Titlar på böcker och innehållet om samer i böckerna redovisas i texten under.

Läroböcker använda i skola 1

I historia använder lärarna på skola1 sig av boken *PULS* (2002) av författarna Göran Körner, Lars Lagheim och Ingela Bengtsson. Förlaget är Natur & kultur.

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

Det är en och samma bok för 7-9: an men de går igenom olika delar i boken för varje årskull. Innehållet om samer i läroboken för årskurs 7, 8 och 9 är sparsamt. Boken för 7: an och 9: an finns inget innehåll om samer, men i 8: an finns innehåll om samer. Samerna tas upp under kapitel *1700-talet – upplysning, kolonierna, världshandeln* och i kapitlet *Den nya världsbilden*. Innehållet i avsnittet handlar hur svenska nybyggare på 1700-talet flyttade norrut och där mötte samerna samt om samerna som en av många minoritetsgrupper i dagens Europa. I jämförelse med SIL- punkterna (1990) stämmer texten med att läsaren får information om de första samerna i norr samt om deras kultur.

I geografi använder lärarna sig av boken *PULS* (2003) av författarna Peter Kinlund, Maria Bergman och Petter Bengtsson. Förlaget är Natur & Kultur. Det är en samma bok för 7-9: an men de går igenom olika delar i boken för varje årskull. Innehållet om samer finns om det samiska språket i kapitlet om Europa som niorna läser om. Det kan man koppla till att eleverna får en liten inblick in den samiska kulturen som är en av SIL- punkterna (1990). Kapitlet om världens befolkning innehåller inte samer, där borde det passa bra in

I samhällskunskap använder lärarna sig av boken *SOS* (2004) av författarna Ulla Andersson, Per Ewert och Uriel Hedengren. Förlaget är Liber. Det är en och samma bok för 7-9: an och indelad i 4 olika delar i samma bok (del1 för årskurs sex del2 för sjuan osv.) efter årskull. I den del som är för årskurs åtta finns det innehåll om samer och sametinget. I detta avsnitt kunde författaren ha utvecklat som exempel utifrån SIL- punkterna (1990) och tagit upp om intrång som gjort på samernas mark vad det har fått för konsekvenser och rättigheter till land och vatten.

I religionskunskap använder lärarna sig av boken *SOS* (2004) av författarna Ingrid Berlin och Börge Ring. Förlaget är Liber. Det är samma bok för 7-9: an och indelad i 4 olika delar i samma bok (del1 för årskurs sex, del2 för sjuan osv.) efter årskull. Ingen text om samer eller andra minoriteter.

Läroböcker använda i skola 2

I historia använder lärarna sig av boken *SOL 3000 Horisont* (2002, 2003) av författarna Anna-Britta Thorstensson, Per Thorstensson & Christer Jonasson. Förlaget är Natur & Kultur. Det är olika böcker för 7-9: an men från samma serie. Delen för 7: an tar upp minoriteter i USA under amerikansk revolutionen. Och lite i Sveriges historia där samerna bara nämns. Inget samiskt innehåll förekommer i åttans eller nians del i läroboken. En punkt från SIL (1990) som skulle passa in här är samernas historia.

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

I geografi använder lärarna sig av boken *SOL3000 Horisont* (200,2003) av författarna Anna-Britta Thorstensson, Per Thorstensson & Christer Jonasson. Förlaget är Natur & Kultur. Det är olika böcker för 7-9: an men från samma serie. Innehåller lite om samer under nordens i 7: ans bok.

I samhällskunskap använder lärarna sig av boken är *SOL 3000 Horisont* (2002,2003) av författarna Anna-Britta Thorstensson, Per Thorstensson & Christer Jonasson. Förlaget är Natur & Kultur. Det är olika böcker för 7-9: an men från samma serie. Innehåller mest om samer av alla böckerna. De har ett eget kapitel i boken för 8: an som heter *Samerna- urbefolkning i norr*, kapitlet innehåller olika delar som exempel vart samer bor, livnär sig på och sametinget. Innehållet i boken är innehållsrikt och tar upp viktiga punkter, de kan jämföras med SIL- punkterna (1990) om samers historia, hur det ser ut för samer i dag, samekulturen med renskötsel samt konflikter med staten.

I religionskunskap använder lärarna sig av boken är *SOL 3000 Horisont* (2002, 2003) av författarna Anna-Britta Thorstensson, Per Thorstensson & Christer Jonasson. Förlaget är Natur & Kultur. Det är olika böcker för 7-9: an men från samma serie. Innehåller samer i boken för 9: an i under rubriken *Samer i norr*. De tar upp lite om minoriteter i världen, om samer förr och samer idag, samt om den samiska religionen. Detta är en text vars innehåll stämmer bra överens med många av SIL-punkterna (1990).

Läroböcker använda i skola 3

I geografi använder lärarna sig av läroböckerna *Geografi A* och *Geografi B*. Publikations år för *Geografi A* (2007) och *Geografi B* (2004). Författare är Lundberg, F & Olsson, L. Förlaget är Interskol. Lärobok A har inget innehåll som tar upp samerna. Det finns i *Geografi B* en kort kommentar att de "första svenskarna" levde som renjägare, fiskare och samlare. Den texten är placerad under överskriften *Sverige* och underrubriken *Från samlare till jägare*. De punkter i SIL (1990) som skulle kunna vara aktuella inom området geografi, till exempel renskötselns framväxt och dess anpassningsförmåga till förändringar i naturen nämns inget om. Det står heller inget om att det i Sverige sedan flera årtusenden har bedrivits renskötsel, bara jordbruk nämns. Under underrubriken animalisk produktion står bara nöt och kyckling, ägg. Utifrån kursplanen tolkad på ett *inkluderande* sätt bedömer vi lärboken som undermålig. Den gör det omöjligt för skolelever att nå målen.

I historia använder lärarna sig av läroböckerna *SOL3000 Levande historia 7, 8, 9*. Publikations år för 7 (2003), 8 (2005) och 9 (2003). Författare är för böckerna 7 och 9 Hildingson, K & Hildingson L. För 8 Hildingson, K & Hildingson, L & Husén, L. Förlaget är Natur och kultur. Ingen av läroböckerna har något

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

innehåll som tar upp samer. I lärobok 9 som det står om indianerna under ett kapitel som handlar om Amerika. SIL- punkterna (1990) tar upp att kunskap om samernas historia från de äldsta lämningarna fram till nutid skall lyftas. Kursplanen poängterar att kärnan i ämnet är det som format den historiska identiteten varvid den samiska kulturen påtalas som en viktig del i ämnet. Som tidigare nämnts tas inget av detta upp.

I religion använder de sig av läroböckerna *SOL3000 Religion och liv 7, 8, 9*. Publikations år för 7 (2002), 8 (2002) och 9 (2005). Författare för samtliga (7,8, 9) är Berg, L. Förlaget är Natur och kultur. Läroboken 7 innehåller inget om samerna. Lärobok 8 har nästan inget som passar in med kursplan om samer, det nämns om Lars Levi Laestadius och hur han träffade en sameflicka som sade sig blivit förlåten sina synder genom Jesus död för människan samt en bild på en altartavla från Jukkasjärvi. Lärobok 9 (2005) har lite drygt två sidor (s. 522-524) under rubriken *skriftlösa religioner - magi och andar*. Tillsammans med indianernas och afrikanernas religion. De beskrivs som ett folk i norr. Texten är ganska bred i det lilla den framför och skulle kunna användas inom såväl historia som religion. Den ger tunna kunskaper om samernas religion. Den når inte målet om att känna till grundtankar inom den samiska religionen. Det är också ett textstycke ur detta kapitel som ingått i föreliggande uppsats djupanalys. Bland SIL- punkterna (1990) finns inget som tar upp något vad gäller samernas religion, religionen skulle dock kunna innefattas av punkten där samernas historiska bild tas upp. Boken ger bristfälliga kunskaper om samernas religion, den tar endast upp den ”magiska trumman” och nåjden. Det står också att det endast var nåjden som kunde tyda trolltrumman på ett ställe och på ett annat står att varje familj ägde en trumma. Det står bara om svunna tider, den samiska religionens kärna förklaras inte. Jojken tas inte upp. SIL rapporten (1990) påtalar bestämt att samernas trumma inte ska kallas för ”magisk trumma” inte heller ska den kallas för spåtrumma.

I samhällskunskap använder lärarna sig av läroböckerna *SOL3000 samhälle i dag 7, 8, 9*. Publikations år för 7 (2002), 8 (2003) och 9 (2003). Författare för samtliga (7,8, 9) är Hildingson, K & Hildingson, L. Wergel, K. Förlaget är Natur och kultur. Lärobok 7 och 9 har inget innehåll om samer. I 8ans bok (2003) finns kapitlet *folk i Norden*, en presentation av Danmark, Norge, Finland och Island så finns samerna med. Underrubriken heter *Samerna – urbefolkning i norr* (s.347-351). Det är en bred text som kan passa in i undervisningen av alla samhällsorienterande ämnena. Den täcker någorlunda nutida fakta och även historiska händelser. Om vi ser till de punkter som SIL (1990) vill ska lyftas så framstår den dock som bristfällig. Fokus ligger mycket på det förgångna och SIL (1990) utredningens punkter hänvisar ganska mycket till samernas nutida situation. Ytterligare tar läroboken inte upp något om urbefolkningars rättigheter eller något om de nationella minoriteterna (vilket nämns i kursplanen).

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

Läroboken tar upp lite grunder om sametinget, men textens validitet ifrågasätts då det står att de som får rösta ska kunna prata samiska, något som läsaren bara kan upptäcka om hon/han har förkunskaper om samer (Se avsnitt 2.2 för fakta). Vad gäller målet att eleven ska kunna reflektera över människors villkor och hur dessa skiftar utifrån kön och social och kulturell bakgrund så ger läroboken en bra grund i denna punkt. Eftersom det lyfts mest negativa saker så är risken att bilden av samernas villkor blir allt för enkelspårig. Att vara same är inte negativt, det är tyvärr något som de flesta läroböckerna tycks framhäva.

Läroböcker använda i skola 4

I geografi använder lärarna sig av läroböckerna *Geografi A* och *Geografi B*. Publikations år för A (2007) och B (2004). Författare är Lundberg, F & Olsson, L. Förlaget är Interskol. För Analys, se genomgång av läroböcker använda i skola 3, ämnet geografi.

I Samhällskunskap använder lärarna sig av läroböckerna *Samhälle A* och *Samhälle B*. Publikations år för A (2004) och B (2004) Författare är Lundberg, F & Olsson, L. Förlaget är Interskol. Ingen av läroböckerna hade något innehåll om samer. I samhällskunskap är till exempel ett av kursplanens mål att undervisningen ska ge en kunskap och förståelse för hur ett samhälle med flera etniska kulturer fungerar. SIL- punkterna (1990) har stort fokus på samhälleliga aspekter som den statliga politikens konsekvenser för samerna och situationen som same idag.

I historia använder lärarna sig av läroböckerna är *SOL3000 Levande historia 7*, *8*, *9*. Publikations år för 7 (1998), 8 (1998) och 9 (1998). Författare för 7, 9 är Hildingson, K & Hildingson L och för 8 Hildingson, K & Hildingson, L & Husén, L. Förlaget är Natur & kultur. För analys se genomgång av läroböcker använda i skola 3, ämnet historia.

I religion använder lärarna sig av läroböckerna *Religion A* och *Religion B*. Publikations år för A (2005) och B (2005) Författare är Molund, M. Förlaget är Interskol. Ingen av läroböckerna hade något innehåll om samer. SIL punkterna och kursplanen har ganska bestämda mål, se bara till kursplanen i religion där målet är att skolan ska ge eleverna möjlighet att lära sig om hur olika minoritetsgruppers traditioner och kulturer i Sverige kan te sig. Utifrån läroböckerna *Religion A* och *Religion B* är det inte möjligt.

4.3 Textanalys

Denna analys innehåller en texttypologi analys, en analys av textens processer vilket tillhör den ideationella strukturen, en analys av textens situationskontext

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

samt en analys ur den interpersonella strukturen med fokus på attityder. Detta är genomfört med hjälp av Lennart Hellspong och Per Ledins bok *Vägar genom texten* (1997). Syftet med textanalysen är att få en djupare förståelse för lärobokstexternas innehåll.

Analys 1- Texttypologi

Här följer det stycke som har analyserats utifrån Hellspong och Ledin (1997) *texttypologi*. Ur Natur och kultur SOL3000 *Religion och liv* för åk 9. Sidan 523.

Samerna förföljs

På 1600-talet bestämde de kristna svenskarna att samernas tro och riter måste bekämpas och utrotas (*temporal*). Samereligionen ansågs vara djävulens verk (*temporal*). Därför byggde man kyrkor i trakterna där samerna höll till (*kausal, markering att samereligionen var ett djävulens verk och kyrkan var det motsatta.*), och alla måste gå till söndagens gudstjänst (*temporal*). Man startade också skolor (*temporal*), där de samiska barnen fick lära sig läsa och räkna (*temporal*). Men det viktigaste ämnet var kristendom (*adversativ*). Vid den här tiden hade så gott som varje samefamilj en egen helig trumma (*temporalladditiv*), som användes i många olika sammanhang (*temporal*). Vid trumningen hoppade en metallring (*temporal*), eller en visare av ben (*additiv*), omkring mellan tecknen på trumskinnets (*additiv*). Detta kunde tolkas på olika sätt och på så vis förutsäga händelser eller hemligheter (*temporal*). Men prästerna uppmanades att samla in de ”djävulska trolltrummorna” (*men är ett ord som kan visa på en konflikt vilket i det här fallet är självskrivet, konflikten mellan den samiska religionen och den kristna religionen, adversativ/temporal*), som sedan brändes (*temporal*). Idag finns bara omkring 70 trummor bevarade (*temporal*), främst på museer i Norge och Sverige (*additiv*). Samernas tro och riter hånares och förbjöds i lag (*temporal*). De som trotsade förbudet bestraffades (*temporal*). Våren 1693 brändes nåjden Lars Nilsson på torget i Arjeplog (*temporal*). Man försökte också att tvinga samerna att sluta tala sitt samiska språk (*temporal*). Föraktet mot samerna och deras religion har fortsatt ända in i vår tid (*temporalladditiv*).

Den analyserade texten följer vad Hellspong och Ledin (1997) menar är det normala mönstret, texten växlar mellan de olika framställningsformerna. Den är dock övervägande temporal (berättande) vilket innebär att den är lätt för eleven

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

att ta till sig. Med detta ser vi att Hellspong och Ledin menar att den berättande textformen är den som finns i sagoböcker och liknande. Den är skriven i en så kallad språklig urform. För eleverna är detta positivt, de möter en text som inte känns främmande.

Analys 1- Processer

Analysen visar att samerna är *objekt* som blir utsatta för *handlingar* de ska till exempel *bekämpas*, *utrotas*. Enligt Hellspong och Ledin (1997) så är handlingar något som visar på en förändring i yttervärlden. Prästerna är också *objekt*, de blir uppmanade att göra något, alltså blir de utsatta för *handlingar*. Samerna blir utsatta för handlingar i texten, det ska vara sådant som de kan kontrollera. Hur kan samerna kontrollera det? Genom att inte ha sin tro och inte utföra riter? De blir straffade för att de inte tillhör den kristna kyrkan som i texten framhålls som normen. Det är inte helt tydligt när man läser texten från början, det är med hjälp av processanalysen som det visar sig att det som egentligen står i texten är att författaren ser de kristna svenskarna och kyrkan som normen. De kristna svenskarna är texten *agenter*, de gör något, de bestämmer att samernas tro och riter ska bekämpas.

Analys 1- Attityder

Vad gäller textens *attityd* så är den motsägelsefull. Vid första läsningen så framträder författaren som en person som beklagar att samerna råkat illa ut. Efter studier i textanalys så har texten inte längre samma övertygelse, vissa ord pekar mot en annan åsikt eller en annan inställning hos författaren. Det är fortfarande inget som är så påtagligt att det går att konstatera fullt ut. Något som är intressant är när författaren visar sin närvaro i texten med att använda ordet *man*. Genom det sorterar författaren in sig med dem som försökte tvinga samerna att sluta tala sitt samiska språk.

Textstyckets enda *värdeord* är ett *minusord*. Ordet *djävulska* och dess motsats i *plusordsform* är *gudomlig*. Det kan tolkas som ett markerande av att den sidan som representerar samerna står för det onda och den sidan som representerar de kristna svenska står för det goda. Känslan är att detta är ett kraftigt negativt laddade ord att använda.

Det första intrycket är att texten använder mycket beskrivande ord och att den tar upp att samerna blev förföljda och förtryckta. Vid djupare penetrering så börjar den kristna svenska normen att tränga fram. Orden de "*djävulska troltrumorna*" utan några källor att hänvisa till tolkas som författarens egna ord. Det som betonas i texten är alla negativa saker som exempel, det är ett stycke med en rubrik som heter "samerna förföljs" så det är väl rätt naturligt att

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

det blir negativt. Lyfter man blicken lite och tittar allmänt på avsnittet *Folken i norr* så är fokus ändå på det som passerat och det som varit negativt för samerna, som läsare finner sig en känsla av negativitet.

Information som vi tycker saknas är positiva delar ur den samiska religionen. Den samiska religionens grundstolpar, den djupare relationen till naturen och möjligheten för läsaren att få en förståelse för religionens komplexitet. Det saknas information om jojken och dess användningsområden.

Analys 1- Situationskontext

Texten förekommer i religionsundervisning av grundskoleelever som går i årskurs 8. *Verksamhetens syfte* är att utbilda, undervisa och öka kunskaper. Texten är skriven i ett sammanhang där helheten lyfter likheter mellan samernas religion och religioner med en tro på magi och andar. Texten är viktig i *verksamheten* för att den utgör grunden på vilken pedagogen vilar sig. Pedagogen utgår ifrån texten och det gör även eleverna när de ”pluggar” till prov. Texten är också det första som möter eleven när ett nytt område introduceras.

Textens *mottagare* är grundskoleelever men också pedagogerna som arbetar på grundskolan. Det finns inget tvång att läsa texten, varken för elever eller för pedagoger. Att de sedan borde läsa den är en annan sak. Textens *producenter* är förlaget Natur och kultur. Författaren heter Leif Berg. Det finns ingen författarpresentation, något som vi anser borde finnas med i läroböcker.

Analys 2- Texttypologi

Här följer det stycke som har analyserats utifrån Hellspong och Ledin (1997) texttypologi. Ur förlaget Natur och kultur bok *SOL3000 Horisont* åk 8 ur samhällskunskaps delen Sidan 348-349.

Kolonisation

”Samerna i Sverige har fått uppleva den kolonisation som drabbat så många andra urbefolkningar världen över (*Temporal*). Deras land har blivit koloniserat och utnyttjat (*Temporall/Additiv*). Naturligtvis försökte samerna göra motstånd men alla försök blev hårt nedslagna (*Adversativ*). Samerna har aldrig byggt upp någon egen arme eller något eget militärväsen (*Additiv/Temporal*). För myndigheterna i Stockholm var det självklart att naturtillgångarna i samernas område skulle utnyttjas för

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

hela landet bästa (*Temporal*). Som så många andra urbefolkningar världen över har samerna varit tvungna att flytta på sig när staten och storbolagen krävt det (*Temporal/Additiv*). Inte heller deras religion har respekterats (*Temporal*). En av samernas mest berömda seiter låg vid Passekårtje vid Lilla Luleälv i Lappland (*Temporal*). I älven fanns en brant klippa som liknade ett mansansikte med hakan i vattnet (*Additiv*). Hit kom samerna långväga ifrån för att offra det viktigaste de hade – de sällsynta vita renarna (*Temporal/Additiv*). I dag finns inte den seiten kvar (*Temporal*). I stället ligger där seitevare kraftstation (*Temporal*). Förutom att seiten försvann förstördes också ett av samernas bästa renbetesområden (*Temporal*). Det dränktes av den konstgjorda sjö som bildades bakom kraftverksdammen (*Additiv/Temporal*). Många andra seiter har också förstörts (*Temporal/Additiv*). Skogsbolagen har också kommit i konflikt med samerna (*Temporal/Additiv*). Kallhuggning gör att renlaven försvinner (*Temporal*). Den är renarnas viktiga föda (*Temporal*)”.

Det analyserade textavsnittet ur Samhällsboken är både berättande, beskrivande och utredande utformat, detta visas i texten ovan. Det är svårt ibland att se skillnad på berättande och beskrivande när de i text kan bli snarlika. Vissa meningar i texten har karaktär av att både vara berättande och beskrivande.

Analys 2- Processer

Genom analysen framgår det i texten att samerna, staten och storbolagen framstår som *deltagare*. Dessa deltagare har olika roller i texten. Staten och storbolagen kallas för *agent* eftersom de utsätter samerna som är *objekt* i texten för olika handlingar. Exempel på handlingar är samernas land har blivit koloniserat och utnyttjat, staten och storbolag har gjort intrång på naturtillgångar och mark som lett till *händelsen* att samerna behövde flytta på sig. Staten och storbolagen har förstört den kändaste seiten, som hade stor betydelse för samerna för att bygga ett kraftverk. Genom textanalysen kan läsaren få uppfattningen att *tillståndet* för samerna är maktlöshet mot staten och storbolag. Den mentala processen läsaren får i texten är att staten och storbolag får dåligt samvete eller att de ville ge något tillbaka till samerna genom som exempel seiter de förstörde med ett kraftverk, då de gav kraftverket namnet Seitevare kraftstation. Medans samernas mentala process är att de inte känner sig respekterade som kultur.

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

Analys 2- Attityder

Textens attityd är att den tar parti för samerna, genom att det beskrivs som att staten och storbolagen alltid kämpar mot samerna. Men är det inte så att samerna kämpar mot staten? Enligt Sveriges historia. Staten vill alla människor i Sverige det bästa som exempelvis i texten att samernas naturtillgångar skulle utnyttjas för hela landet bästa. Sedan att författarna använder ordet "utnyttjas" ger en tankeställare eftersom det är ett negativt laddat ord. Meningens betydelse kunde ha fått en mer trovärdighet om de använt ordet "användas" för hela landet bästa istället. Några fler *värdeord* i textstycket som ger en negativ känsla är orden "förstördes" och "konflikt" mot samerna. Texten visar på saker som har hänt i tiden som haft en negativ betydelse för samerna, medan den har haft en positiv för Sverige.

Analys 2- Situationskontext

Texten förekommer i en lärobok för SO-ämnena för årskurs 8 i skolan. Den används under lektions tid för eleverna, samt hemma studier genom läxa eller inför prov i skolan. Skolans syfte är att ge eleverna möjlighet till att lära och ge nya kunskaper. Denna text ger läsaren förståelse i ett större sammanhang, där de jämför samerna som finns i Sverige med urbefolkningar i andra länder som exempel indianerna i USA. Läsaren får information hur det har sett ut och förändringar som skett för samerna, hur samerna är en del av Sverige och tvärtom. Läsaren känner samhörighet med texten genom den berättande texten får läsaren snabbt förståelse för samerna och hur de ha haft det. Textens mottagare är elever i åldrarna 14-15 år samt de undervisande lärarna i ämnet. Men det kan finnas elever som kommer att tycka att den är texten är svår eller för kompakt. Det finns ingen förpliktelse att läsa texten för varken elever eller pedagoger. I kursplanen för samhällskunskap står det att undervisningen ska ge djupare kunskaper och en förståelse för hur ett samhälle med flera olika etniska kulturer fungerar, de ska också förstå vilken betydelse det har för relationer mellan människor (Lpo94) då är det synd att missa delen om samer i undervisningen. Förlaget för boken är Natur & Kultur. Titeln på boken är *SOL 3000 Horisont* (2002, 2003) av författarna Anna-Britta Thorstensson, Per Thorstensson & Christer Jonasson.

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

5 Diskussion

Här följer slutdiskussionen, där tidigare forskning inom området knyts samman med studiens resultat.

Studiens syfte har som tidigare nämnts varit att undersöka hur samernas kultur beskrivs i de samhällsorienterande läroböckerna från fyra utvalda skolor i årskurs 7-9. Vidare att få en förståelse för hur lärare väljer och använder läroböcker i de samhällsorienterande ämnena för grundskolans senare år 7-9. Efter att ha granskat intervjuerna och granskat/analyserat läroböckerna, så kan vi genom denna studie fortfarande se likheter med SIL-granskningen (1990) och Karlssons studie från 2004. Resultatet som visade sig är att läroböckerna i de samhällsorienterande ämnena fortfarande har brister när det kommer till delarna om samerna. Endast fem böcker av totalt 44 granskade innehöll något om samer. Det finns ingen röd tråd genom de olika ämnena eller mellan de olika årskursernas läroböcker som binder samman samerna och deras kultur. En av böckerna i granskningen var *SOL3000 samhälle i dag* det var en av de få böcker vars innehåll om samer som vi ansåg vara god. Det stämmer överens med Runbloms (2006) studie där han beskriver boken som fullständig och rättvis, alltså att den förmedlar det relativa och det föränderliga i våra föreställningar om världen. Det är den som skulle kunna användas i undervisning om minoriteter bäst över lag. Detta tycker vi är positivt eftersom det är den bok som förekommer flest gånger i de skolor som vi lånade läroböcker ifrån. Den passar in på hur Hermans, Adler (1998) beskriver hur en bra SO-bok ska vara utformad, att den ska vara skriven utifrån läroplanen och kursplanen så att boken ger möjligheten för eleverna att uppnå målen för SO- ämnen.

Från granskningen av läroböckerna är den starkaste bilden av en same är fortfarande renskötaren som bor i fjällen och går klädd i den färgglada dräkten. Det är inte bara i norr det bor samer, de finns i hela Sverige som exempel är Stockholm det tredje sametätaste länet i landet. Samerna uppfattas i läroböckerna som ett eget folk separerat från majoritetssamhället, trots att de ska vara en del av Sverige och det svenska folket. Ett konstigt resultat då det är fastslaget att samernas språk och kultur är en del av Sveriges gemensamma kulturarv. (Regeringens proposition 1998/99:143).

De läroböcker i religion som analyserats i föreliggande uppsats visar att det är de stora religionerna som kristendomen, islam och buddismen som tar mest utrymme i läroböckerna. Det är oftast utländska och invandrarkulturer som böckerna uppmärksammar, den samiska kulturen får stå undan. Genom att bygga upp en viss mystik genom fakta om hur det var förr i tiden för samerna,

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

som exempel väljer vi trolltrumman som den kallas i läroböckerna, glöms det lätt bort att lyfta samerna i nutid. Ordet trolltrummor använd fortfarande i läroböckerna, något som SIL-rapporten (1990) påpekade att trummorna ej bör kallas. Istället bör de kallas något mindre mystifierande som bara trummor eller samiska trummor. Vi saknade information om hur den samiska religionen ser ut idag, alltså hur grundpelarna i den samiska religionen fortlever. Som vi kan se i den tidigare forskning som lagts fram vad gäller hur läroböcker kan påverka eleverna i deras utveckling av identitet och trygghet (Hellspong, L, Ledin, P, 1997; Ajagan-Lesters, 2000; Nordgren, K, 2006) blir en befogad följdfråga vilken påverkan kan denna bristfälliga framställning i läroböcker få för elever vilka känner trygghet i den samiska kulturen? Något svar på frågan kan inte denna uppsats ge men frågan i sig kan tyckas viktig att ställa. Samma sak gäller för övrigt Sveriges övriga nationella minoriteter. Trots att fokus för denna uppsats ligger på samerna, så kan vi inte undgå att uppmärksamma den fullkomliga frånvaron av de övriga nationella minoriteterna i de granskade läroböckerna. Något som även Runblom (2006) uppmärksammade i sin undersökning.

Hur kan då denna frånvaro av kunskap om samerna i läroböckerna påverka lärarnas situation? Vi ser att ett alternativ kan vara att lärarna får lägga ner mer egentid till att planera lektioner och leta efter passande material, vilket tar tid. Den tiden finns inte, det visade sig genom ett av mönstren vi såg i intervjuerna. När tiden inte räcker till exkluderas oftast samerna som undervisningsämne. Ett annat mönster i intervjuerna var lärarnas eget intresse att undervisa om samerna. Även hur lärarna tolkar läroplaner/kursplaner har betydelse. Vid granskningen av läroböckerna så visade sig en antydning till att trots att det gäller relativt nya läroboksutgåvor känns kunskapen om samerna lite förlegad. Det finns inga moderna inslag i texterna som ger exempel på samernas stora utbud av till exempel konst och musik. Något som vi speciellt uppmärksammade i en lärobokstext vilken handlade om länder i nordnorden var att som avslutning till varje land fanns en faktaruta där kända personer från det aktuella landet presenterades. Som en del i detta kapitel presenterades även samerna - ett folk i norr, men som avslutning i den presentationen fanns inget som kan liknas vid de nordiska ländernas faktarutor. Att undervisning i samhällsorienterande ämnen ofta är grundat i det som sker idag, och i aktuella händelser samt i elevernas egna intressen gör det kanske inte lättare för lärarna att få in undervisning om samerna. Som vi ser det framställs samerna i de granskade läroböcker som ett folk som tillhör historien inte vår nutid, dessutom var det övervägande innehållet i läroböckerna fokuserat på negativa händelser. Rostvall och Selander (2008) pekar på att texterna som eleverna möter i skolans läroböcker har stark påverkan av vad elever lär och kan påverka deras uppfattning om världen. Risken vi ser är att skolelever genom läroböckerna kan få förutfattade tankar om samer, att de ser på samerna som ett folk förknippat med elände och

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

konflikter . Något som vi för övrigt ifrågasätter är den brist på referenser vilka läroböckerna uppvisar, vid textanalysen stötte vi på meningar som vi anser kräver noggrann källhänvisning. I SOL3000 *Religion och liv* för år 9 står meningen citat: (...) ”prästerna uppmanades att samla in de ”djävulska trolltrummorna” (s. 523), detta utan någon form av hänvisning till uttryckets härkomst. Målet som Lpo- 94 satt att elever ska utveckla sitt källkritiska tänkande tas inte hänsyn till genom detta läroboksupplägg.

Hur läroböckerna kan ha haft den här utvecklingen eller kanske brist på utveckling tolkar vi genom att se på det som ett mönster, i form av en ond cirkel. Enligt Skolverkets delrapport *Från idé till färdigt läromedel* (2006) så skapas läroböckerna utifrån marknadsundersökningar där information om lärarnas behov och aktuella kursplaner samlas in. Någonstans längs vägen uppstår enligt oss en brist i kommunikationen, för som de resultat våra intervjuer redovisar litar lärarna på att läroböckerna följer kursplanerna. Detta är samma resultat som i rapporten *Läromedlens roll i undervisningen. Grundskolelära-rens val, användning och bedömning av läromedel i bild, engelska och samhällskunskap* (2006). Vem som är skyldig i det här är inte vår uppgift att utreda. Kan det måntro vara brister i lärarnas yrkeskunskaper vad gäller val och utvärdering av läroböcker, eller är läroboksproducentens marknadsundersökningar som är felände? Kanske kan den nya läroplanen styra upp den ”luddighet” som nämns vad gäller nuvarande Lpo – 94 och dess kursplaner. Den statlig förhandsgranskning av läroböcker togs bort 1991 och sedan dess har det varit upp till marknadens producenter och inköparna att avgöra kvaliteten (Johnsson Harrie, 2009). En tanke är att en ny form av granskning kan startas där ett samarbete mellan kursplansförfattare, läroboksförfattare och undervisande lärare i skolan skulle resultera i tydliga kursplaner och läroböcker som konkretiserar dem. För vad är det för mening att lägga pengar och tid på brisfälligt underlag till undervisningen?

Som slutord i denna diskussion vill vi lyfta fram det som vi tycker är viktigast i detta. När allt kommer kring är det skolans elever som är viktigast, att de får en rättvis bild av den värld som vi alla lever i. Vägen dit kan vara utformad och upplagd på flera olika sätt, den kan ta lika många olika vägar som det finns lärare i Sverige. En tanke vi vill sända med längs vägen är en sammanfattning av Vygotskijs (1995) syn på danandet av en öppen och kreativ personlighet och lyder ”Formandet av en skapande personlighet som strävar mot framtiden initieras med hjälp av en skapande fantasi som tar gestalt i nuet” (s.100).

Tankar på fortsatt forskning kan vara att titta på det böckerna som inte uppfyllde kraven på innehåll om samer i denna studie, vad är det som fattas i dem? Hur tänker förlagen och författarna om samer i läroböcker, vad tycker de är viktigt att ha med? En likadan studie som denna kan göras men utifrån den nya

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

kursplanen som kommer, vad finns för skillnader mellan den gamla och den nya läroplanen? Att göra en kvantitativ undersökning av elevers kunskaper om samer skulle också vara intressant.

Samerna i grundskolans läroböcker
En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboks-
granskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

Referenser

- Adler Hermansson, M. (1998). *Kompendium om läroböcker och läromedels-
analys*. Opublicerat manus. IPD Göteborgs universitet.
- Ajagan-Lester, L. (2000). *"De andra": afrikaner i svenska pedagogiska texter
(1768-1965)*. Stockholm: HLS.
- Backman, J. (2008). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Claesson, Bo. (2003). *Samer och ursprungsbefolkningars rättigheter*. Göteborg:
Centrum för värdegrundsstudier (Cevs), Göteborgs universitet.
- Darvishpour, M., & Westin, C. (2008). *Migration och Etnicitet perspektiv på ett
mångkulturellt Sverige*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Denscombe, M. (2000). *Forskningshandboken*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Fagerström, G. (2002). *Människan och makterna*. Lund: Btj.
- Hellspång, L., & Ledin, P. (1997). *Vägar genom texten*. Lund: Studentlitteratur
AB.
- Johnsson Harrie, A. (2009). *Staten och läromedlen: En studie av den svenska
statliga förhandsgranskningen av läromedel 1938-1991*. Linköpings universitet.
Institutionen för beteendevetenskap och lärande.
- Karlsson, T. (2004). *Exotiska renskötare och trolltrummans magi: Samer och
samiska frågor i grundskolans läromedel för de samhällsorienterande ämnena*.
Inst. för barn- och ungdomspedagogik, specialpedagogik och vägledning. Umeå
universitet pdf-fil.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
AB.
- Lindskog, G H. (2005). *Vid svenskhetens nordliga utposter: om bilden av
samerna i svensk barn- och ungdomslitteratur under 1900-talet*. Lund: Svenska
barnboksintitutet Btj.
- Lpo-94. (2000). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen
och fritidshemmet*. Ödeshög: Danagårds grafiska AB.

Samerna i grundskolans läroböcker
En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboks-
granskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

Läraryrket. (2004). *Lärarens handbok*. Solna: Studentlitteratur AB.

Nordgren, K. (2006). *Vems är historien? Historia som medvetande, kultur och handling i det mångkulturella Sverige*. Diss. Karlstad: Karlstads universitet.

Rask, L. (2006). *Sameboken*. Vaxholm: Uppsjö läromedel.

Rostvall, A-L., & Selander, S. (2008). *Design för lärande*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.

Samerna i svenska läroböcker. (1990). Stockholm: Statens institut för läromedel.

Silén, E. (2007). *SAPMI*. Nordiska Museet.

Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning. (2002). Stockholm: Vetenskapsrådet.

Vygotskij, Lev S. (1995). *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.

Andra referenser:

Johan Nelson. (2006). Lärarutbildningen Malmö högskola, Sverige.
http://www.naturfagscenteret.no/tidsskrift/Nordina_406_Nelson.pdf

Publicerad på Dagens Nyheter Kulturs barn/ung-sida 2000.
<http://www.annalysy.se/text-skolbok.html>. 2009-09-25

Regeringens proposition 1998/99:143.

<http://www.riksdagen.se/webbnav/?nid=37 & dokid=GM03143>. 2009-09-25

Sametingslag (1992:1 433).

<http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19921433.htm>. 2009-11-02

Statens Centralbyrå, Befolkningsstatistik.

<http://www.scb.se/BE0101> 2009-10-01

Synonymer till inkludera.

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

<http://www.synonymer.se/?query=inkludera> 2009-09-26

Synonymer till exkludera.

<http://www.synonymer.se/?query=exkludera> 2009-09-26

Skolverket, kursplan för samhällskunskap.

<http://www.skolverket.se/sb/d/2386/a/16138/func/kursplan/id/3887/titleId/SH1010%20-%20Samh%20E4llskunskap> 2009-10-02

Skolverket, kursplan för religionskunskap.

<http://www.skolverket.se/sb/d/2386/a/16138/func/kursplan/id/3886/titleId/RE1010%20-%20Religionskunskap> 2009-10-02

Skolverket, kursplan för historia.

<http://www.skolverket.se/sb/d/2386/a/16138/func/kursplan/id/3884/titleId/HI1010%20-%20Historia> 2009-10-02

Skolverket, kursplan för geografi.

<http://www.skolverket.se/sb/d/2386/a/16138/func/kursplan/id/3883/titleId/GE1010%20-%20Geografi> 2009-10-02

Skolverket, kursplan för samhällsorienterande ämnen.

<http://www.skolverket.se/sb/d/2386/a/16138/func/kursplan/id/3882/titleId/SO1010%20-%20Samh%20E4llsorienterande%20%20E4mnen> 2009-10-03

Skolverket, publikationer *I enlighet med skolans värdegrund?* Rapport 285.2006. 2009-10-05.

<http://www.skolverket.se/publikationer?id=1659>.

Skolverket, publikationer *Läromedlens roll i undervisningen.* Rapport 284.2006. 2009-10-05.

<http://www.skolverket.se/publikationer?id=1640>.

<http://www.regeringen.se/content/1/c4/22/18/f5c9eed7.pdf>

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

[Http://www.sr.se/sok/?all=samer & Action=search](http://www.sr.se/sok/?all=samer&Action=search)

Referenslista över de granskade läroböckerna

Andersson, U., Ewert, P., Hedengren, U. (2004). "SOS". Liber.

Berg, L. (2002, 2002,2005). "SOL3000 Religion och liv 7, 8, 9". Natur & Kultur.

Bergman, M., Kinlund, P., Bengtsson, P. (2003). "PULS". Natur & Kultur.

Hildingson, K., Hildingson, L., Husén, L. (2003, 2005,2003). "SOL3000 Levande historia 7, 8, 9". Natur & Kultur.

Hildingson, K., Hildingson, L., Wergel, K. (2002, 2003,2003). "SOL3000 samhälle i dag 7, 8, 9". Natur & kultur.

Körner, G., Bengtsson, I., Lagheim, L. (2002). "PULS". Natur & kultur.

Lundberg, F., Olsson, L. (2004,2007). "Geografi A & B". Interskol.

Lundberg, F., Olsson, L. (?). "Samhälle A & B." Interskol.

Thorstensson, A-B., Jonasson, C., Thorstensson, P. (2002, 2003). "SOL 3000 Horisont". Natur & Kultur.

Samerna i grundskolans läroböcker

En studie om samhällsorienterande läroböcker baserad på intervjuer, läroboksgranskning och textanalys.

Lisa Andreasson, Zara Zakrisson

BILAGA 1: Intervjufrågor

- (1) Kan du berätta hur det går till när ni väljer ut nya läroböcker att använda i SO-undervisningen?

- (2) Kan du berätta vilken eller vilka titlar ni använder i år och vad som gjorde att ni fastnade för dem?

- (3) Kan du berätta hur de fungerar i undervisningen? Är ni nöjda med den/m? Hur förhåller sig den/m till läroplanen?

Om läroböckerna hade ett innehåll om samer ställdes frågan:

Kan du berätta hur ni använder er av avsnitten i läroböckerna som handlar om samer?